

Ս Ի Ո Ն

ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԻՏՐԱՎԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹՅԱՆ

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Երես

ԽՄԲԱԴՐԱԿԱՆ

— «Կանոնագիր» եւ «Միկնագիծ» . 257

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

— «Արեւելքի Արեգական Արդարութեան» . Ներսիս Ա. Բեն. Թափուզնեան 260

— Պարսպունիքի ի Ս. Գիւր Նոր Կապարանի Փառքի քարձուցն Աստուծոյ . Յ. Յ. Մ. 263

— Ս. ՅԱԿՈԲԱՅ ԻՆՄԷՆ — Նոր Մարգր. Հայկազուն Վարդապետ 266

ԲԱՆԱՍՏԵՂՆԱԿԱՆ

— Զրհեղեղը . Թրգմ. Թ. Ե. Գ. 267

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

— Նախնական Քրիստոնեական Կեանք Թ. Աղոթքն ու Պաշտամունք . 271

— Պատմութիւն Երուսաղէմի . Յ. Քիրսեան 272

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

— Մխիթար Այրիվանեցի Նորագիտ Արժանագրութիւն եւ երկեր. Գարեգին Արքեպ. Յովսէփեանց 277

— Դարձեալ Հայերեկի Հարցեր . Խ. Պ. Քարսաշ 279

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՍԱԿԱՆ

— «Հայրենի Միան» . Շաւարշ Վարդապետ 283

Յունաց Երուսաղէմի Պատրիարքին Ընտրութեան Եղանակը . 283

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ. — Հանգիտ Ամեն. Տ. Դամիանոս Յունաց Պատրիարքին Երուսաղէմի. — Մայր Աթոռ եւ Պատրիարքական Ընտրութիւնը. — Պրն. Նիկողայ Խորգայի Նամակը եւ Սրբ. Տեղապահին Պատգամը. — Գեր. Տ. Սմբատ Սրբազանի Ս. Աթոռ Ժամանումը. — Երկու Միաբան Վարդապետներ Անգլիա կ'երթան. — Վերափոխում. — Ուիկիլիմ Հոլի Ուսանողները ի Ս. Յակոբ. — Պաշտօնականք . 284

Մ Ի Ո Ն

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Բոլոր երկիրներու համար՝ Միոնի Տարեկան բաժնեգինն է
Անգլ. Շէլլ 6 (Ամեր. Գուլդ 1.50) կամ անոր համարժէքը
Եռամսեայ կամ վեցամսեայ բաժանորդագրութիւն չկայ.
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԵԽԿ Է

Հասցէ՝ Rédaction de la Revue Arménienne SION
Patriarcat Arménien
JÉRUSALEM — Palestine

Լ Ո Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ի

ՄՇԱԿՆ ՈՒ ՎԱՐՁՔԸ

ՅՈՐԵԼԻՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱՄԵՆ. ԴՈՒՐԵԱՆ Տ. ԵՂԻՇԷ Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԲԻՆ ԵՐՈՒՍԱԴԵՍԻ

ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ԲԱԶԱՆԱՅՈՒԹԵԱՆ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻՆ

1879 — 1929

Զի մեակն արժանի է վարձու իւրոյ
Ղուկաս Ժ. 7

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈԲԵԱՆՅ

ԵՐՈՒՍԱԿ. ԷՄ

1931

24 x 15 սմ. Երես Ը + 384
125 ՅՈՒՌՈՒԱԾՆԵՐ

ԳԻՆ 5 ՇԻԼԻՆ

ԿՐԵՍ ԹՈՒՂԹ, ԳԵՂԵՑԻԿ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ (59 ԿԼԻՇԵՆԵՐ)

Ի խմել Տոյարանի Տեպուրեան

ՍԻՈՆ, ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

Ե. ՏԱՐԻ—ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1931 - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

ԹԻՒ 9

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

«ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ» ԵՒ «ՕՐԻՆԱԳԻԾ»

Հյո. Եկեղեցւոյ կեանքին մէջ մեծ կարեւորութիւն եւ մանաւանդ նշանակութիւն ունեցող երկու դէպքեր տեղի ունեցան այս վերջերս: Թէ՛ Եկեղեցական և թէ՛ աշխարհիկ մամուլը թեթեւ արձագանգ մը միայն տուաւ անոնց: Խրոզութիւնները, սակայն, իրենց ծանրութեան համապատասխան ուշադրութեան առարկայ ընելու առաքինութիւնը հարկ է ունենալ՝ կացութիւնը ուղիղ ըմբռնելու զաղտնիքին տիրանալու համար:

Ասկէ երեք ամիս առաջ Իրաքի արաբական կառավարութիւնը «Հայ Որոշողութեան Համայնքին Կանոնադիր»ը պատրաստեց, անշուշտ զործակցութեամբ հայերու, և ներկայացնելով զայն «Երեսփ. Ժողով»ին՝ զործակցութիւնը հրամայեց: Անցեալ ամիս ալ Հորս յօդուածներէ բաղկացեալ «Օրինադիւծ» մը «Ռուս մանկոյ Հայ Լուսաւորչական Թեմ»ին(*) համար՝ անցաւ Ռուսմանիոյ Երեսփ. Ժողովէն, Երեսփոխան և թագաւորին վաւերացումով վերջնական կնիք մը ստացաւ: Այս օրինադիւծին, որուն վրայ հիմնեալ կանոնադրութիւնը հրատարակուած չտեսանք և զլիարարգութիւններով միայն ծանօթ է մեզի, պատրաստութեան և ստացման համար Ռուսմանիոյ Առաջնորդ Գեր. Տ. Յուսիկ Արքեպս.ին և թեմին ազգայիններուն ջանքերը պսակուեցան՝ երկրին վարչապետին, Նիկոլայ Իորզայի թանկագին աջակցութեամբ և արդարամիտ բարեացակամութեամբը:

Այս երկու կանոնադրութեանց (կամ ծանօթ բառով սահմանադրութեանց) ալ պատրաստութեանց մէջ մեր Եկեղեցւոյն կողմէ որո՞նց ի՛նչ չափով մասնակցութեան և դերին մասին, և կրօնական-եկեղեցական այդ կարեւոր զործին ձեռնարկողներուն ի՛նչ ոգին զլիարարաբար մղուած ըլլալուն նկատմամբ մեր ուղղակի տեղեկութիւնները սահմանափակ են, և ընդհանուր զիծերով թերթերու հրատարակութեանց սահմանէն անդին չեն անցնիր: Այդչափն ալ սակայն բաւական է որ այս ամիս շատ համառօտ տեսութիւն մ'ընենք ընդհանուր կերպով կանոնադրութեանց խնդրոյն վրայ:

Մատնանիշ կ'ընենք կարգ մը տեղիքներ միայն՝ առանց զանոնք պէտք եղածին պէս և պէտք եղածին չափ մշակելու:

(*) Ի՛նչ ըսել, որ Հյո. Ուղ. Եկեղեցին իր իսկական անունն իսկ չէ կրցած զրոշմել այս կանոնադրութեանց վերէն:

Լճակերային եղափոխութեանց ճանապարհին վրայ երբ խորհրդարանական, և ընտրութեամբ ներկայացուցչական կարգերը երկուսն էլ, Եկեղեցւոյ և Պետութեան հին պայքարը դետին փոխեց, և ազմուկ ազազակ մը փրթաւ (Հայեր կամ անոնց մէկ հատուածը բացառութիւն կազմել չուզեցին,) թէ Եկեղեցին պէտք է քաժ-նուի Պետութենէն: Ասիկա արդիւնքն էր, անշուշտ, պետութեան հեղինակութեան սկիզբին և անոր կատարելիք դերին մասին տիրող զաղափարներու եղափոխու-մին: Այս եղափոխութեան հիմունքները քննել ինքնին բարդ խնդիր մըն է:

Բայց այսօր իրողութիւնը այն է որ շատ մը երկիրներու մէջ Եկեղեցին այս կամ այն կերպով եւ առաւել կամ պակաս չափով պետական է կամ կը պետականացուի: Ո՛չ թէ բնիկ Եկեղեցին միայն՝ այլ նաեւ եկւորն ու ալլադա-ւանը: Ըստ այսմ՝ իրաւապէս՝ հայ-քրիստոնեան Ռումանիոյ կամ Իրաքի մէջ լման հպատակն է պետութեան: Երբ դաւանական-եկեղեցական հիման վրայ ինքնուրոյն հանգամանք մը եւ մասնաւորապէս քաղաքային ինչ ինչ իրաւասու-թիւններ կը ստանայ և իր կանոնադրութիւնը պետական յօրինուածութեան մէջ կ'անցնի օրէնք դառնալու՝ այդ կը նշանակէ թէ պետութիւն և եկեղեցի իրարու կը կապուին: Ինչո՞ւ այս կապը. նպաստաւո՞ր է եկեղեցիին համար՝ թէ աննպաստ, և մէկ կամ միւս պարագային ո՞ր աստիճան. — բայց այդ խնդիրներուն յա-րուցումը մեզ հեռունները պիտի տանէր:

Ուրիշ կէտ մը: Փրիստոնէութեան պետականացումէն ասդին, ու տակա-ւին անկէ ալ առաջ, եկեղեցական-վարչական իրաւասութեան սահմանները կը համապատասխանէին քաղաքական բաժանումներու: Այսպէս ալ զնաց մինչեւ վերջ: Միայն թէ Լոնդոնուր Եկեղեցւոյ վարչական միութեան բեկանումէն ետք՝ եկեղեցական իրաւասութիւնը, տարբեր զոյնով մը, քաղաքական սահմանադիւր մերթ անցաւ, առանց, սակայն, ծանրութեան կեդրոնները իրենց տեղէն խախ-տելու:

Հից. Եկեղեցւոյն մէջ, մասնաւորապէս, այդ ծանրութեան կեդրոննե-րուն, (Կաթողիկոսութեանց և Պատրիարքութեանց) կը վերաբերէր կանոնադրու-թիւն հաստատելու իրաւասութիւնը ի հարկէ միշտ պետական հաստատութեամբ և նուիրականացումով: Պոլսէնիէն կամ Ազգ. Սահմանադրութիւնը կաթողիկո-սական կամ պատրիարքական, կամ աւելի ճիշդ՝ միայն պատրիարքական հեղի-նակութեանց վրայ կը կանգնին, «Պատրիարք» անունը առնելով թեմակալ եպիս-կոպոսներու պետ (*) նշանակութեամբ:

Մեծ պատերազմի քաղաքական յեղաշրջումներուն հետեանքով այս սկզբ-րունքը ընկղմեցաւ: Սահմանադրութիւն և Պոլսէնիէ մեռան, զիրենք ստեղծող հեղինակութեանց քաղաքական հանգամանքին ամբողջովին փոխուելովը կամ ջնջուելովը: Ասոր փոխարէն՝ կանոնադրելու իրաւասութիւնը de facto անցաւ իւրաքանչիւր երկրի մէջ թեմակալ Առաջնորդին, անշուշտ ի զուլի իր ժողովին, կամ ինչպէս օտար ճշգրիտ բացատրութիւն մը՝ կ'ըսէ, իբրեւ «Առաջնորդ ի ժողովի», ենթակայ՝ տեղական կառավարութեան տնօրինութեանց, հսկողու-

(*) Բառը կ'առնենք հոս իր վարչական իմաստով: Կրօնական-նուիրապետական տեսակէտով ալ որոշ դիրք և իմաստ ունի պատրիարքութիւնը, ինչպէս օրինակ՝ Երու-սաղէմինը:

թեան և վաւերացման: Եւ այժմ Առաջնորդը, միշտ ի դուռն իր ժողովին, կը գործածէ այդ իրաւասութիւնը առանց ենթարկուելու Մայր Աթոռի հակակշիռին, որով ան (Մայր Աթոռը) կարենար իր իշխանութեամբը այդ կանոնադրութիւններուն ողիին և արամադրութեանց Հյց. եկեղեցւոյ նկարագրին և միասնականութեան հաւատարիմ ըլլալը ապահովել:

Բրիտ. Ուղղափառ եկեղեցին, որմէն բնաւ չէ զատուած եւ զատուելու իրաւունք չունի Հյց. եկեղեցին, որոշ չափով մը միայն անկախութիւն կուտայ թեմին. այնչափ միայն՝ որ չափով որ եպիսկոպի իրաւասութեան ներքեւ կ'իյնայ եւ անհրաժեշտ կը դառնայ կեդրոնին — մեր պարագային Էջմիածնի — հեռաւորութեան հետեանքով: Ունէ թեմ կապուած է եւ պէտք է կապուի Մայր Աթոռին ամէն կարեւոր խնդիրներու մէջ եւ իր ընդհանուր ուղղութիւնը անկէ ռտանայ: Ասոր հակառակը պարզապէս բողոքական սխալ ու անհիմն դրութիւնն է, որուն վնասակար ազդեցութենէն, աւաղ, չենք կրցած խուսափիլ, սկզբունքի մը տիրապետութեան ներքեւ գործող նուիրուած անձերու սակաւութեան հետեանքով: Դէպի ապակեդրոնացում — գործածելով մեղմագոյն եզր մը — շեղումը իրողութիւն մըն է այսօր Մեր եկեղեցւոյն մէջ, ընդհանուր առումով:

Ի՞նչ կը հետևի ասկէ. պարզապէս սա՝ թէ վարչական իմաստով պատըիարքութիւններ (Ամենայն Հայոց Հայրապետը է նաև ծայրագոյն պատրիարք) կը ջնջուին, կամ որ նոյնն է՝ իւրաքանչիւր երկրի մէջ՝ քաղաքական սահմանադիւծերու համաձայն՝ առանձին հայ պատրիարքութիւն մը կը կազմուի հետզհետէ, յանձին Առաջնորդին ի ժողովի:

Այսպէսով՝ Հյց. եկեղեցւոյ վարչական նախկին մեքենան, Ազգ. Սահմանադրութիւնը, որ արդէն խարխուլ և մանաւանդ անյարմար էր, կը տեսնենք բոլորովին դադրած գործելէ. վարչական ապակեդրոնացումը կը գտնենք իբր գործօն վտանգ եկեղեցւոյ միութեան դէմ: Հետեւանքը՝ մէջտեղ է եւ նկարագրութեան պէտք չունի:

Եւ կարելի չէր անշուշտ, որ եկեղեցւոյ դաւանական և եկեղեցական-կանոնական միասնականութիւնը չաղդուէր, մանաւանդ մեզի նման ջլատ եկեղեցիի մը մէջ՝ առաւել չափով, վարչական միութեան այս կոտորտումէն: Եւ ո՞վ է վնասողը — եկեղեցւոյ գոյութեան հիմունքը, Աւետարանի դատը, բնականաբար:

Դարման չունի՞ ասիկա. Մայր Աթոռին և անոր թեմերուն միջև թուլցող կապը կարելի չէ՞ ամրացնել: Անշուշտ, խօսքով կարելի չէ: Իսկ գործնական քայլերու մասին այժմ չունչ հատցնել՝ անօգուտ է արդէն, բազմաթիւ պատճառներով:

Այսչափ՝ ընդհանուր կերպով, հետզհետէ կանոնադրութեանց նորաստեղծումին առիթով, որ յայտնապէս աւելի մխիթարական է քան անկերպարան վիճակի մը մշտնջենաւորումը թեմերու մէջ: Սակայն այսուհանդերձ եկեղեցւոյ կեանքին մէջ դէպքեր են ասոնք՝ որոնք հիմնական հարցեր կ'արծարծեն: Հարցեր՝ որոնց իմաստուն լուծումէն միայն կախում ունի այս մեր եկեղեցիին կեանքը:

Կը թողունք առ այժմ այս կանոնադրութեանց կազմական եւ սկզբունքային թերութեանց մասին խօսիլ, թերութիւններ՝ որոնք Ազգ. Սահմանադրութեան մէջ ունին իրենց արմատները:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

«ԱՐԵՒԵԼԲ ԱՐԵԳԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ»

Ղուկաս, Ա. 36—56:

Հայաստանեայց Եկեղեցիին Վերադարձնալու ամեն տօնը կը կատարէ ուրիշ օր և անկէ ետքն ալ Աստուածածնի ծնողաց՝ Յովակիմի և Աննայի յիշատակութիւնը կ'ընէ:

Երբ կարգանք Ղուկասու Ա. 39—55ը, կը տեսնենք թէ երբ Ս. Կոյսը Գաբրիէլ Հրեշտակապետէն լսեց մեծ Աւետիսը՝ այլ-այլեցաւ. ուզեց հասկնալ թէ ի՞նչպէս կարելի էր որ պիտի կրնար ըլլալ հրեշտակին ըսածը: Ուզեց հասկնալ ոչ թէ թերահաւատելով՝ այլ խոնարհաբար իմանալու նըպատակաւ միայն: Եւ Հրեշտակն ըսաւ. «Հօգին սուրբ եկեացէ ի քեզ, և զօրութիւն բարձրելոյն հօգնի լիցի ի վերայ քո քանդի որ ծնանելոցն է ի քէն՝ սուրբ է, և Որդի Աստուծոյ կոչեցցի»:

Եւ Մարիամ հաւատաց անմիջապէս՝ թէ «Տիրոջ կողմէ իրեն ըստածները պիտի կատարուին»: Վասն զի Մարիամ լաւ սորված էր ինչ որ ըստած էր իրեն Իսրայէլի Աստուծոյն վրայ:

Յուշուած էր Մարիամ և սիրտը լեցուած սուրբ խոսովքով մը. Աստուած հաճած էր իր մէջ բնակելու. «Տաճար Աստուծոյ» եղած էր: Կոյս մը երբ յղանար՝ որ՞ու կրնար երթալ իր սիրտը բանալու եթէ ոչ իր մօրը: Բայց կրնանք ենթադրել թէ Ս. Կոյսին մայրը վախճանած էր արդէն: Ու Մարիամ շտապեց մօտն այն կնոջ՝ զոր Հրեշտակապետը մատնանշած էր իրեն:

Երկու խոնարհ՝ բայց մեծ կիներ գէմ զիմաց եկած էին — Մարիամ և Եղիստրեթ: Այս վերջինը կը խոստովանէր սակայն առաջինին առաւել մեծութիւնը, «կիներու մէջ օրհնեալ ըլլալը» և «իբ Տիրոջ Մայրն» ըլլալը. անոր համար անշուշտ՝ որ Մարիամ արժանացած էր երանութեան՝ իր հաւատքով: — «Երանի՛ որ հաւատայցէ եթէ եղիցի կատարումն ասացելոցն նմա ի Տեառնէ:»

Մարիամ մեծ և սուրբ հաւատքի մը արդիւնքին կը տիրանար:

Ս. Կոյսը՝ փառքը տալով փառքի աղբիւրին, իր հայրերուն մեծ Աստուծոյն, իրմէ շատ առաջ Իսրայէլի մէջ յառաջ եկած ուրիշ մեծ կնկան մը՝ Ս. Աննայի «Հաստատեցի» օրհնութեան երգին յար և նման, բայց աւելի զօրաւոր ու իմաստալից «Մեծացուցէ . . .» օրհնութիւնը երգեց: Այդ երգը քրիստոնեայ բոլոր եկեղեցիներ մինչև այսօր ամէն օր կը կրկնեն շարականներու շարքին՝ ամենայն իրաւամբ: Ով որ այս երգը կը կարգայ, կը տեսնէ որ Հին Կտակարանի ոգին կը ցուլայ հոն. մարգարէութեանց և օրէնքին հոգեւոր նշանակութիւնը խորապէս նկատաւորուած է անոր մէջ:

Մարիամ կ'երգէ զալիք թագաւորութիւն մը, որ տարբեր ըլլալով ժամանակին հրէական ըմբռնումէն՝ բարոյական յեղափոխութիւն մըն է, որ ներկայ մեծութեանց չափն ու կշիռը պիտի փոխէ: Այդ թագաւորութեան մէջ աշխարհիկ մեծութեանց և ամբարտաւանութեան տեղ խոնարհութիւն, ազնուութիւն և սէր պիտի տիրէ:

Նպատակս չէ հոս «Մեծացուցէ» երգը վերլուծել: Միայն սա յիշել կ'արժէ որ «Մեծացուցէ» երգը, որ անշուշտ ուղղակի Մարիամէն լսուած և գրի առնուած է, ցոյց կուտայ Մարիամի մտքին ու հօգիին բարձրութիւնը միանգամայն՝ Ս. Գրքէն առնուած սնունդի հետեւանքով:

Ս. Կոյսին կեանքը հարուստ է շատ պատգամներով և դասերով: Նկատի առնենք երկու կէտեր միայն:

Առաջինը սա է: Ան կը հաւատար թէ Տիրոջ կողմէն իրեն ըստածները պիտի կատարուին: Կարեւոր ճշմարտութիւն մը կայ հոս, զոր անտես կ'ընենք մենք յաճախ:

Շատ մարդիկ՝ եթէ անդրադառնան իրենց կեանքին, պիտի տեսնեն որ քանի՛ քանի՛ անգամներ մեծ շնորհ մը կորսնցուցած են՝ լոկ անոր համար որ յաճախ խորհած են Աստուծոյ մօտենալ, բայց երկչոտ և թերահաւատ դառնուած են: Մարդկային միտքով չափած ու կշռած՝ և իրենց խնդիրքին կատարումը անկարելի նկատած են:

Այդ մարդիկ, առհասարակ, ուղղափառ հաւատք ունին Գրիստոսի վրայ: Այս հաւատքը այնպիսիներու խառնուածքին մէջ անգիտակից հաւատացեալներէն տարբեր

բան մըն է. անոնց հողիին խորքէն ձայն մը կուգայ, որ կ'ըսէ թէ պէտք է որ փոխուին իրենք, և կ'աղօթեն նոյն խալ՝ այդ պակասը լրացնելու համար: Բայց երբ Տէրը մօտենայ անոնց և հրեշտակի ձայն մը լսեն՝ կը վարանին, կը վախճան: Վաճառի մի որ ոչ ընկալցի զորքայութիւն Աստուծոյ իբրեւ զմանուկ, ոչ մտցէ ի նառ: Ուր որ ինծի հետ ըլլալ կ'ուզէ պէտք է որ խաչը առնէ և իմ հետէս գայ: Կ'ուզեն ըլլալ Քրիստոսի հետ, կը սիրեն այն կեանքը. բայց կը փախչին՝ կարծելով թէ անկարելի է զայն ապրիլ այս աշխարհի վրայ: Զեն կրնար ըմբռնել թէ Տէրը կարող է երկիրը երկինք չինել. չեն կրնար հասկնալ թէ Տիրոջը հետ ըլլալ և այս աշխարհի ընկերական կեանքի մէջ գտնուող իրական գեղեցկութիւնները և ճոխութիւնները վաշխել կարելի է: Անոնք չեն ըմբռնել թէ բարոյական բարձր մթնոլորտ մը կայ, ուր կեանքը աւելի անուշ է և քաղցր: Խոնարհ կեանքի, սիրոյ կեանքի, զոհողութեան կեանքի վաշխելութիւնը և քաղցրութիւնը անձանօթ կը մնան անոնց:

Մարիամին շնորհ մը եղաւ. բայց այն շնորհը զոհողութիւն կը պահանջէր. կոյսմնալ և սուրբ կեանքը ապրիլ: Մարիամ ընդունեց զայն, որովհետեւ բացարձակ վստահութիւն ունէր իր Աստուծոյն վրայ, որ կարող էր անկարելին կարելի ընել, երկիրը երկինք ընել, զինք լուսոյ բնակարան ընել: Ահա՛ Մարիամին մեծութիւնը:

Ո՛վ հաւատացեալներ. մեզմէ շատերուն պէտքը այս բացարձակ վստահութիւնն է, որպէսզի կարող ըլլանք նորոգուած կեանքի մը տիրանալ:

Անգամ մը Յիսուս կը խօսէր հոծ բազմութեան մը առջև և կին մը երանի կարգաց Անոր մօրը, որ զինքուցած էր զԱյն և իր մէջ կրած: Յիսուս ըսաւ այդ պահուն. «Առաւել երանի է անոր որ կը հաւատայ ինձ»: Ըսել կ'ուզէր. անոր՝ ուրուն երանի կուտաք՝ կատարեալ հաւատքըն էր որ ընդունակ ըրաւ զիս իր մէջ ընդունելու: Եթէ որեւէ մէկը նոյն հաւատքը ունենայ, ես այժմ և յաւիտեանս կը բնակիմ անոր մէջ, և այնպիսին ու ես մէկ կ'ըլլանք, ինչպէս որ ես ու Հայրս մի ենք: Եւ երանի է իմ մէջ բնակողին, որ Աստուծոյ մէջ կը բնակի, և Աստուած՝ անոր մէջ:

Նկատի առնուելիք երկրորդ կէտն ալ սա՛ է:

Որչափ հաճելի և քաղցր է բարեկամներու, որոնք միեւնոյն տեսականը ունին կեանքի մասին, իրարու քով գալով՝ իրարու սիրտ բանալը: Երբ երկու սիրող սիրտեր միեւնոյն գետնի վրայ կենան և միեւնոյն ճշմարտութեան վրայ խօսին, կը քաջալերուին: Կ'ոգևորուին, կը բարձրանան և կը կարծեն՝ թէ այդ պահուն տարբեր միջավայրի մը մէջ փոխադրուած են և իրենց գաղափարականը կ'ապրին պահ մը: Հաճելի է կեանքի այս պահը:

Այսպիսի պահ մըն էր զոր տպրեցան Մարիամ և Եղիսաբէթ երեք ամիս շարունակ: Այս կեանքի քաղցրութեան փոքրիկ մէկ պատկերն է որ կը տեսնենք Մարիամի այցելութեան առթիւ Եղիսաբէթի հետ ունեցած հանդիպումին մէջ:

Նայեցէք, ի՞նչ հրաշալի հրճուանքով մը կ'ընդունին երկու ազգականներ զիրար: Ուշ գրէք անոնց խօսակցութեան որ հոգեւոր օծութիւնով լեցուն է: Անոնք նախ իրենց վրայ թափուած աստուածային շնորհին համար զոհաբանութիւն կը կարգան. իրենց ազգային կեանքի վերլուծումը կ'ընեն. Աստուծոյ նախախնամական տնօրէնութեան կատարուիլը՝ փրկելութիւնը շատ մօտ կը տեսնեն. ամբարտաւանութեան և բռնակալութեան կործանումը նախատեսելով և արդարութեան թաղաւորութիւնը հասած նկատելով կ'ուրախանան և կը հրճուին: Եւ այն զիտակցութիւնը ունին թէ անոնցմէ մին՝ այն թաղաւորութեան կարապետին, և միւսը՝ հաստիչին մայր պիտի ըլլան: Կը ցնծան առ այս և կը մեծացուցանեն զԱստուած և կը բերկրին իրենց Աստուծոյ վերկիշով:

Ահաւասիկ կեանքի պատկեր մը որ օրինակելի է: Կ'որժէ որ որ և է քրիստոնեայ, որ և է ընտանիքի անդամ, այս պատմութեան խորը թափանցէ և իւրացնէ հոն յայտնուած գաղափարականը:

Եթէ քանի մը ծանօթներ, ընկերներ և բարեկամներ նստած կը խօսին շարունակ նիւթի և յաջողութեան շուրջ, եթէ կը խօսին և կը շաղկապտեն զեղիս և մեղկ կեանքի ապրումներու վրայ, եթէ կը խօսին սինէմա և թատրոններու մէջ ներկայացուած ցանկութեան այլ և այլ խննդ տեսարաններու վրայ, յայտնի է թէ ա-

նոնք կեանքի փոտած կեղեւը տարելու բաղձանքով արբշիւ մարդիկ են. որոնք այս ծով աշխարհի մէջ նուաբեկեալներ են, և փոթորիկէ բռնուած ու լիստոված ալիքներու վրայ «մաշածներ» «արքածներ» և ումէն խմաստութիւն կորսնցուցածներ են:

Եթէ քանի մը կիներ, որոնց մէջ կան յիմներ, նոր հարս և զաւակներ ունեցող մայրեր, նստած կը խօսին՝ աշխարհ զաւիք մանուկին վերջին նորոյթի համեմատ հազուադաս պատրաստելու, և կամ հարսին զարդարանքի ու չափին և կամ վերջին ձև պարի և սիրահարական երգերու և անոնց եղանակներու մասին, եթէ կը խօսին իրենց զաւակներուն ենթարկուած փորձութիւններուն մասին և զանոնք կը նկատեն ներելի ու պատանկեութեան համար բնական զրօտանքներ, այդպիսիներ՝ մեղքի անդունդներու մէջ զահավիթած ոչնչութիւններ են:

Եթէ մարդիկ կը խօսին թշնամիներու անկումներուն վրայ և կ'ուրախանան, եթէ կը բամբասեն յաջողածները որոնք իրենց նախանձը կը զրգուն և կը մտածեն դաւել անոնց դէմ՝ անոնք սատանայի գործիքներն են. եթէ մարդիկ կը խօսին աշխարհի մասին և անոնց մէջ կը տեսնեն միայն չարիք, թշուառութիւն և անկում, ու կ'եզրակացնեն թէ չկայ կրօնք, չկայ բարոյական, չկայ ընկերական լաւագոյն կարգ ու սարք, անոնք խոր կուրցածներ են, լոյսը կ'ուրանան զի չեն տեսներ զայն: Վասնզի անոնք՝ որոնք կ'ըսեն թէ Աստուած և բարոյական վերցած է՝ «անզգամ»ներ են:

Արդ՝ մեր բոքեկամական և ընկերական շրջանակներու մէջ մեր խօսակցութիւնները պէտք է որ ըլլան բարոյական, կրթական և հոգեոր շինութեանց մասին: Հայ մարդիկ պէտք է որ խօսին զպրոցներու զարգացման, ընկերական յառաջդիմութեան և բարոյական ու կրօնական զարգացման վրայ: Մեր կիները և օրիորդները պէտք է որ զրազին ընտանեկան կեանքը շինող և բարեկարգող խնդիրներով:

Սակայն պէտք է զիմնալ որ մէկ միջոց կայ միայն մեր խօսքը բարձրացնելու — այն է՝ մեր կեանքի զաղափարականը փոխել Աւետարանի աշակերտելով և Եկեղեցիին մեղի տուած դասերուն հետեւելով:

Կին մը, Եւան, իր անհնազանդութեամբ

եամբ ապականութեան ընդունարան կղած էր: պէտք էր որ ուրիշ կին մըն ալ Եւանին մարմնարանը ըլլար, որպէսզի մարդը փրկուէր:

Մարդկութեան փրկութեան գործին մէջ կնոջ դերը մեծ է, մասնաւորապէս իբր մայր:

Վերափոխման տօնը մայրերու տօնն է. վասնզի ի պատիւ մայրութեան է: Արեւմտեան աշխարհը՝ Ամերիկայի մէջ, քանի մը տարի առաջ, տարին անգամ մը տօնելու համար մայրութիւնը՝ սահմանեց «Մայրերու օրը»: Սակայն մեր Եկեղեցին, ուրիշ ուղղափառ եկեղեցիներու հետ միասին տաւ անեակ զարերէ աւելի է որ կը տօնէ մայրութեան մեծ տօնը, Վերափոխումն Ս. Աստուածածնի: Եւ այս կերպով կը բարձրացնէ կինը և կը պատուէ զայն. կուտայ անոր արժէք մը և յարգ մը, որ շատ աւելի բարձր է և սուրբ է քան քաղաքակիրթ աշխարհի տուածը: Յանուն Մարիամի կինը բարձրացած է մինչև երկինք և անկէ Սերտփէ և Քերովէներէն աւելի վեր դասուած է:

Այսչափ մեծ է կիներուն ումէնէն մեծին արուած արժէքը Աստուծոյ կողմէն և մարդիկ պէտք է յարգեն զայն նոյն յարգով:

Ո՛վ մայրեր և քոյրեր, Եկեղեցին երբ կ'ուզէ որ Մարիամին նմանիք, բոկ կ'ուզէ որ բարձրանաք այնպէս որպէս բարձրացաւ Ս. Կոյսը: Կարելի՞ է այն. — այո՛՝ կը պատասխանէ Աւետարանը: «Որ առնիցէ ըզկամս Հօր իմոյ որ յերկինսն է՝ նա է իմ եղբայր և քոյր և մայր» (Մատթ. ԺԷ. 50): «Մայր իմ և եղբայր իմ սոքա են, որ ըզբանն Աստուծոյ լսեն և առնեն (Ղուկ. Ի. 21): Ս. Կոյսը մայր եղաւ, որովհետեւ երկնաւոր Հօր կամքը կատարեց. իրեն եկած շնորհքը բնորոշեց հնազանդութեամբ: Հաւատաց թէ Տիրոջ կողմէն իրեն ըսուածները պիտի կատարուին:

Մայրե՛ր և քոյրե՛ր, լսեցէք Ս. Մարիամին արուած պատուանուններուն և բարի նախանձով լեցուեցէք: Եկեղեցին կը կոչէ զայն՝ «Արեւելք գերարփին և օգրան լուսածին», «Բանին Հօր մարմնարան և առաջատար բնակութեան», «Մօզիկ անթառամ տոհմի սեռիս մարդկութեան», «Մարգարիտ լուսափայլ տոհմի սեռիս տուն և տաճար», «Լեւան զիմամին, աղբււր յորդառատ...» «Բրիտանի բարձող նմանող երկնից», «Սփոր սոկեղէն լի մանանայիւ, . . .»

մէկը ըսել որ մէկը յիշել. «Արդարաւորապէս արեւակիկն արեւելիքն կոչուած է ան»:

Մեր պատմութեան էջերը զարդարող Ս. Կոյսին նմանող կիներ եղած են: Մեր Առաքելական Ս. Եկեղեցիին հիմը դրուած պահուն անոր առաջին շաղախը չինուած է Ս. Սանգուիստի արիւնով. երկրորդ անգամ վերանորոգուելու տաւն Ս. Խոսրովիգուիստի ծառայութիւնը մեծ եղած է: Մարիամանման Սահականոյն և Զուլկինբու ծնունդներն են, որ պաշտպանած և կանգուն պահած են այս Եկեղեցին: Այսօր, հայ մայրեր, հայ ազգը ամէն ժամանակ-

ներէ աւելի փրկիչներու պէտք ունի. Տալու էք ազգին Վարդաններ և Վահաններ:

Բայց պէտք է գիտնալ որ ազգին կարացաններ ծնանելու համար պէտք է եղիսարէթներ ըլլալ, Տիրոջ մօրը առջև խոնարհող, անոր մեծութիւնը ճանչցող, անոր բովանդին պատուը օրհնող, անոր երկրպագող և զայն փառարանող ըլլալ, Տիրոջ մօրը հետ բարեկամանալ՝ ի պատիւ և ի փառս անոր Որդւոյն, Տեսան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. ամէն:

ՆԵՐՍԷՍ ԱԻ. ՔՀՆ. ԹԱՎՈՒԳՃԵԱՆ
Հաղկոյ

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ

Ի Ս. ԳԻՐՍ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ

Քննեցիք զԳիրս: (Յ՝ 5, 39):

Զ.

ՓԱՌՔ Ի ԲԱՐՁՈՒՆՍ ԱՍՏՈՒԾՈՅ:

Արդ, յունարէն ձեռագիր օրինակք երկու պէսպէս ընթերցուածս կ'ընծայեն, որք են՝

1. Փառք ի քարձուն Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն.
2. Փառք ի քարձուն Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, և ի մարդիկ հաճութիւն.
3. Փառք ի քարձուն Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութեան:

Երկրորդ ընթերցուածն միաբան է առաջնոյն, և այլակերպէ լոկ յաւելմամբ և չաղկապին, որ և է սովորական ընկալեալն: Իսկ նորագոյն քննական հրատարակութիւնք Ն. Կ. ի գնահատմամբութիւնն կ'ընծայեն երրորդ ընթերցուածոյն:

Հ.— Ո՛վ աղչութեանս. ըստ այսմայն— չափ պարզ է՝ խնդիրն:

Մ.— Ո՛չ, բարեկամ, այլ մանաւանդ բաւական չափ և բաղմամբ, այնպէս զի նոյն իսկ քննիչք բնագրի նոր կտակարանի յայսմ մասին չեն միաբան:— Արդ, որպէս տեսցի, զառաջին կամ երկրորդ ընթերցուածն, որ ընկալեալն է, ունին բաղմամբիւ, թէ՛ բաւական հին թէ՛ յեանագոյն ժամանակի յունական ձեռագիրք, որպէս

և գրեթէ համօրէն Հարք Եկեղեցոյ և այլեւայլ թարգմանութիւնք, յորոց կարգի և Հայերէն թարգմանութիւնն: Իսկ երրորդ ընթերցուածոյն վկայք առաւել զօրութիւնն, հնագոյն և ընտրեալագոյն, այսինքն՝ Սինէական ձեռագիր օրինակն Աստուածաշունչ Մատենի (Գ. դար), Վատիկանեան (Գ. դար) և Աղեքսանդրեանն (Ե. դար), ընդ որս, գէթ ըստ մասին, միաբանին նաև հին Լատինական թարգմ., որպէս և Վուլգատա կոչեցեալ Լատիներէն պաշտօնական թարգմանութիւնն: Վասն որոյ այժմու նշանաւորագոյն բնագրաքննիչք, բացէ ի բաց մերմեղով դառաջին և վերկրորդ ընթերցուածն, միաբան և համաձայն հնագոյն և ընտրեալագոյն յունարէն ձեռագիր օրինակաց և Լատինական թարգմանութեանց, իբրեւ նախամեծար և ստոյգ սկզբնական ընթերցուած կ'ընդունին զերրորդն, այս է՝ (ճշգրիտ թարգմանութեամբ)

«Փառք ի քարձուն Աստուծոյ,

և յերկրի խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութեան:

և այսց կարծեաց հաւանիմ և էս:

Հ.— Սակայն խնդիր այն է՝ թէ՛ զիարդ մեկնելի և ճշգրիտ իմանալի է այս աստուծու: Զի բուն զօրութեան բանից հասու լինել անձկացեալ և մ:

Մ.— Արդարեւ, առ այս զիտունք չըմիաբանին ի կարծիս: Ոմանք գնեն ի մարդիկ, այլք՝ ի մարդիկ, կամ ի միջ մարդիկ, և զարձեալ այլք՝ մարդիկ (տրական), հանգունակցութեամբ Լատինական թարգ-

մանութեան եւ Վուլգատաի՝ որ ունի՝ (in) hominibus bonae voluntatis = «մարդկան բարի կամաց», այսինքն՝ մարդկան որք յօժար են ընդունել զառ ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի յԱստուծոյ պարգեւեալ խաղաղութիւնն: — Այլ սակայն աւելորդ համարիմ ի մէջ բերել զայլ պէսպէս մեկնութիւնս: Կարեւորագոյն թուի ինձ նախ քան զամենայն ի քնին առնուլ բանից յօրինուածն, եւ խնդրական բառից նշանակութիւնն ճշգրտել՝ ստուգել:

1. «Փառք ի քարծունս Աստուծոյ» պարզ եւ զիւրիմաց է. միայն թէ զօրութեամբ յաւելլի է՝ ե զկնի «փառք» բառին:

2. «Յերկիր» արդեօք արական, կամ ներգոյական առնի է: Յունարէն բնագիրն ունի ինչ չոյս, որ այլուր ի Հայուս առհասարակ թարգմանի յերկրի, զ. օր. Մթ 6, 10, 28, 18: 1 Կր 8, 5: Եփ 3, 15: Եր 12, 25. Իսկ ի Յունին յաճախագոյնս վարի որոշեալ յօդու՝ ինչ չոյս չոյս, զ. օր. Մթ 9, 6: 16, 19: 18, 18. 19: 23, 9. 35: Դկ 5, 24: 18, 8: 21, 25, եւ այլ բազում տեղիս, ուր Հայն միշտ յերկրի թարգմանէ: Ըստ այսմ յերկիր թարգմանութիւնն ի Դկ 2, 14 անճշգրիտ է, եւ թուի թէ՛ արդասիք անփութութեան, եւ կամ, հաւանական կարծեօք, վրէպ մեկնութեան, եւ այն՝ թերեւս ընդ ազգեցեութեամբ Ասորական թարգմանութեան: Զիւրք եւ իցէ, այն ստոյգ է՝ թէ ի հրեշտակային երգն ինչ չոյս պարտ է, առանց երկմտութեան, թարգմանել յերկրի:

2.— «Խաղաղութիւն» թարգմանութիւն է յունական բառիս εἰρήνη որ ի Ս. Գիրս Ն. Կ. պէսպէս նշանակութեամբք ի կիր արկեալ է.

(ա) նախ կը նշանակէ ընդհանրապէս, քաղաքական մտօք, խաղաղ վիճակ, հանդարտութիւն, ապահովութիւն եւն. զ. օր. Դկ 11, 21: 14, 32 եւ այլուր.

(բ) խաղաղութիւն ի մէջ մարդկան իւրաքանչիւր, զ. օր. Մթ 10, 34. Դկ 12, 51, եւն.

(գ) խաղաղութիւն, իբրեւ փրկութիւն եւ օրհնութիւն, ներքին հոգեւոր մտօք. այսպէս՝ Յճ 14, 27: 26, 33: Հո 5, 1: 10, 15: Եփ 6, 15: Փի 4, 7: Կղ 3, 15, այլովքն հանգեւած.

(դ) խաղաղութիւն, իբրեւ բանաձեռնողութիւն եւ օրհնութեան, զ. օր. Մկ 5, 34: Դկ 7, 50: 10, 5: 24, 36: Յճ 20, 19:

21. 26: Հո 1, 7. նմանապէս յամենայն Առաքելական թուղթս, ի սկիզբն եւ ի կատարածի.

(ե) խաղաղութիւն, իբրեւ փրկութիւն եւ օրհնութիւն, արտաքին իմաստիւ, որպէս 1 Թս 5, 3, մասնաւորապէս Մեսիական մտօք, զ. օր. Դկ 1, 79: 19, 38. 42: Գժ 10, 36: Եր 7, 2, եւ մասնաւորապէս 14 ի հրեշտակային երգն: Ըստ այսմ ի սմին վայրի խաղաղութիւնն կարի առաւել ընդարձակ մտօք ի կիր առեալ է քան զլոկ հասարակ խաղաղութիւն, եւ ճշգրիտակաւ նշանակէ զբովանդակ փրկութիւնն, փրկագործութիւնն (համանշամայն եւ գլխաւորական երանութիւնն), զոր Աստուած ի ձեռն ծննդեան եւ յայտնութեան Փրկչին յաշխարհս համօրէն ազգի մարդկան շնորհաց: Այս եւ զսոյնդունակ է խաղաղութիւնն — մանաւանդ թէ բուն իսկ Մեսիական փրկութիւնն, ոյր բարձրոյն է նորածին մանուկն Յիսուս —, զոր հրեշտակք աւետեցին մարդկան:

3. «Ի մարդիկ» թարգմանութիւն է Յունարէն բառին ἐν ἀνθρώποις, որ ἐν նախադրութեամբ արական է: Հանդոյն սմին թարգմանի եւ Գժ 4, 12 «ստուալ ի մարդիկ»: Այլ սակայն, ըստ բուն զօրութեան բանի, պարտէր թարգմանել, ի սմին վայրի, համեմատ ՄԹ 6, 3 «ի մարդիկս», (հհմտ. եւս Յոր 28, 13: Ամ 4, 13: Մք 7, 2: Եր 49, 15). կամ լուռ եւս ի մեջ մարդիկս:

4. Հուսկ յետոյ հաճութիւնն որով թարգմանեալ է բովանդանակ յունարէն εὐδοξία, որ ի Ն. Կ. պէսպէս մտօք վարի.

(ա) հաճութիւն, բարեխիտութիւն, մարդասիրութիւն. այսպէս Եփ 1, 5. 9: Փպ 2, 13. Իսկ Փպ 1, 15 Հայն զնէ «մեղիւրութեամբ», այսինքն՝ սրտանց, բարի մեքտօք, յօժարութեամբ.

(բ) կամք, որոշումն, զիտաւորութիւն, յառաջագրութիւն, որպէս Մթ 11, 26 զօր Հայն թարգմանէ «հաճոյ եղեւ» (Աստուծոյ), նոյնպէս Դկ 10, 21.

(գ) հաճութիւն, բարի կամք, հաճոյք: բուն տեղեանք եւն. զ. օր. 2 Թս 1, 11, ուր Հայն ունի «զամենայն հաճութիւն բարութեան». Իսկ Հո 10, 1 փոխադրէ՝ կամքարձեալ Եր 12, 28, ուր Հայ թարգմանութիւնն է՝ «որով պաշտեմք զԱստուած հաճութեամբ», այսինքն Աստուծոյ հաճոյ օրինակաւ:—

Իսկ արդ, որպէս յիշեցի յառաջագոյն, ի հրեշտակային երգն թէ՛ հնուիթեամբ եւ թէ՛ ըստ պատշաճութեան իմաստի, մի միայն ուղիղ ընթերցումն է հաճութեան, համեմատ էսծուիչ Յունարէն ընթերցողոյն ձ. օրինակաց: Եւ միայն յետոյ ապա, ի Դ. կամ ի Ե. դարէն հետէ, մեկնելիք Ս. Գրոց եւ յունական ձեռնագիր մատենաք, որպէս եւ, հետեւողութեամբ նոցին, այլ-եւայլ թարգմանութիւնք (Ասորականք, Եթովպական, Խալտական եւն.), փոխանակելով զսեռական հաճութեան ընդ ուղղականին հաճութիւն թիւրեցին այլափոխեցին զիմաստ բանից երգոյս— Բայց յայսմանէ, ի հաստատութիւն ասացելոցս, զիտեղի է նաեւ յարձնականութիւնն կամ փոփոխ համեմատութիւնն որ կայ ընդ մէջ բառիցս

1. փառք եւ խաղաղութիւն,
2. ի քարձուսն եւ յերկրի, եւ
3. Աստուծոյ եւ ի մարդկան հաճութեան:

Ապա ուրեմն, համառօտ իսկ ասել, հրեշտակային օրհներգութիւնն մեկնելի է յայս ձեւ օրինակի.

Հրեշտակք կը հռչակեն ի գովութիւն Աստուծոյ՝ թէ՛ վասն ծննդեան եւ յայսնութեան Մեսիայի փառք եւ ի քարձուսն Աստուծոյ, այսինքն թէ՛ Աստուած փառաւորի ի վերնագոյն երկինս ի հրեշտակաց, եւ թէ այդ յերկրի խաղաղութիւն (փրկութիւն) եղեւ ի մէջ մարդկան, որք իւրեանց զարձիւ ի հաւատս (ՂԿ 1, 17. 76, 77) հաղորդ լինին փրկութեան եւ հաճոյ Աստուծոյ, այսինքն օրժանի հաճութեան Աստուծոյ, իբրեւ որդիք սիրելիք (հմտ. ՄԹ 5, 9, ԹՅ 1, 12, Հո 8, 15, Գղ 3, 26, Եփ 5, 1, Փպ 2, 15, 2 Պա 1, 4, 1 ԹՅ 3, 1 այլովին հանդերձ):— Ըստ այսմ օրինակի հրեշտակային օրհներգութիւնն ընթերցելի է այսպէս.

«Փառք ի քարձուսն Աստուծոյ, եւ յերկրի խաղաղութիւն ի(մէջ) մարդկան հաճութեան:»

Հ.— Ո՛վ զարմանալեացս. քանի՛ մեկին եւ պայծառ կ'երեւի ինձ այժմ հրեշտակային երգն: Արդ կատարելապէս խելամուտ եմ վսեմ եւ սքանչելի իմաստի նորին: Այժմիկ ամենեւին իսկ լուսաւորեցան միաքս եւ փարատեցան տարակուսանքս: Ապա ուրեմն միայն արժանաւորաց է, միայն աստուածահաճոյ մարդկան է խաղաղութիւնն:

Մ.— Այո՛, բարեկամ, միայն որք ծառայեն Քրիստոսի, հաճոյ են Աստուծոյ (Հո 14, 18. առ այլ հմտ. եւս Գծ 20, 19, Հո 6, 22, 12, 11 եւն.), սակայն ծառայել նորողութեամբ Հոգւոյն, եւ ո՛չ հնութեամբ զրոյն (Հո 7, 6):

Հ.— Այժմ թէպէտ եւ միաք իմ լուսաւորեցան, բայց սակայն միանգամայն տրամուլթեամբ կը վրդովիմ, յորժամ մտախոհութեամբ կը զիտեմ զիրական վիճակ աշխարհիս...: Ապաքէն ո՛րչափ իրաւացի է բան մարդարէին թէ՛ ա՛յլ զոյ խաղաղութիւն ամպարշտաց (Են 48, 22 եւ 57, 22):— Վա՛յ թշուառականացս, քրիստոնեայ անուանելոցս, եւ մանաւանդ աւա՛ղ եղկելոցս...:

Մ.— Գիտեմ, բարեկամ, զի՛նչ կը խորհիս: Դու միայն հաւատա՛ եւ յուսա՛, եզի հաւատքն քո եւ յոյս իցեն յԱստուած» (1 Պա 1, 21).— մի՛ վհատիր, այլ քովալերեալց, եւ ջանացի՛ր, յամենան զօրութենէ քումմէ, «հաստատուն կալ յոր ուսարդ եւ հաւատարիմ եղեր. զիտես ուստի ուսար, զի ի մանկութենէ զգիրս սուրբս զիտես, որ կարող են իմաստուն առնել զքեզ ի փրկութիւն ի ձեռն հաւատոցն որ ի Քրիստոս Յիսուս» (2 Տմ 3, 14-15). եւ անկասկած եւ յապահով լի՛ր թէ՛ հաւատքն մեր է որ յաղթէ աշխարհի (1 ԹՅ 5, 4-5):— Նա՛ մանաւանդ պարտէ մեզ ամենեցուն, քրիստոնէիցս, հանապաղ գուն գործել՝ ըստ Սրբոյն որ կոչեացն զմեզ՝ սուրբս լինել յամենայն զնացս մեր (1 Պա 1, 15), ցանկ ջանալ պատրաստել զանձինս մեր պատրազ կենդանի, սուրբ, հաճոյ Աստուծոյ, իբրեւ ի «սոսուն պաշտօնն» մեր (Հո 12, 1), եւ սգհետ երթալ արդարութեան, զհաւատոց, զսիրոյ, զխաղաղութեան» (2 Տմ 2, 22), առ ի արժանի լինելոյ այժմ ճշմարիտ խաղաղութեան՝ յոր կոչեաց զմեզ Աստուած (1 Կր 7, 15), եւ զոր փրկին մեր Յիսուս Քրիստոս շնորհաց մեզ (ԹՅ 14, 27):

Եւ արդ, զուք երկոքինդ, սիրելի բարեկամք իմ, երթայք խաղաղութեամբ, եւ Աստուած խաղաղութեան եւ սիրոյ եւ զիցի ընդ ձեզ (2 Կր 13, 11):—

Հուսկ ուրեմն շնորհակալութեամբ հանդերձ ողջոյն տուեալ մեծարոյ Մենաւորին հրաժարեցաք ի միմեանց:

Յոպպե,

Ֆ. Յ. Մ.

Վ. Բ. Պ. Ա. Ե.

ՍՊՈՒՆԻ ՃԱԽՈՐԴ ՔԻՆ ԷՅ 231 ա. Տ. 21 ի վեր. հպատակ ընթերցի՛ր հաւատոց:

Ս. ՅԱԿՈԲՅԱՆ ԲԵՄԷՆ

Ն Ո Ր Մ Ա Ր Դ Ը

«Պատրիս է անգ ծնունդ վերստին»
(Յովհ. Գ. 7)

Պատրիս է անգի նորին ծնունդը՝ Այսպէս խօսեցաւ Տէրը այն գիշերին, երբ Նիկիոյի մոտ եկած էր Անտր քով, լսած ըլլալով Քրիստոսի մասին՝ թէ «Ան Աստուծոյն եկած է, և մեզմէ և ոչ մէկը կրնայ գործել այն հրաշքները զորս Քրիստոս կը գործէր»:

Նիկիոյի մոտ բոլորովին տարբեր արտայայտութիւն մը կ'ապրեցաւ Յիսուսէն, թեւեւ Անտր մէջ ուղեկով տեսնել Օրէնքի լաւագոյն մեկնիչ մը, և յանկարծակիի եկաւ, երբ Տէրը անոր ուղղեց այդ խօսքը:

Քրիստոս իր ամբողջ կեանքի ընթացքին ապրելով Հրէից ժողովուրդին և անոնց պետերուն մէջ, տեսած էր որ զբաւուած էին անոնք իրենց ետեւով, կիրքերով և շահերով: Այսպիսի կեանք մը վարող հրեայն՝ հնութեան մէջ տակաւին կը փնտռէր իր փրկութիւնը, և Փրկիչի (մեսիայի) մը գալը ապագայի խնդիր մըն էր իրեն համար:

Ետ ընտանիք էր այդ ակնկալութիւնը, վասնզի բոլոր կրօններու մէջ ալ մարդկային միտքը Գերագոյն Զօրութեան մը գալուն ակնկալութիւնը կայ: Այդ գալիքը պիտի փոխէր անոնց ճակատագիրը, և Անտր գալտեամբը մարդկութիւնը պիտի կրնար վայելել կեանք մը, որ Աստուծոյն, գերագոյն և անմահական էր: Թէպէտ հրեայ ազգը իրապէս չխաբուեցաւ իր ակնկալութեան մէջ, բայց երբ եկաւ Մեսիան, ինք չի կրցաւ ճանչնալ զԱյն և տակաւին հնութեան փարեցաւ մոլեռանդօրէն:

Քրիստոնէական վարդապետութիւնը կը սորվեցնէ մեզի որ մարդկութիւնը կը ծնի ազամական մեղքի մը ծանր բեռին տակ. այդ մեղքը հնութեան զրոյմը կը կրէր եւ զայն կը մարմնացնէր: Պէտք է որ ազատուէր մարդն այդ մեղքէն: Անոր համար վերստին ծննդեան պէտքը Քրիստոնէական եկեղեցին չեղտեց մկրտութեան խորհուրդով, և ըսաւ ըստ Աւետարանի. «Եթէ մէկը չծնի ջուրէն և հոգիէն՝ Աստուծոյ արքայութեան մէջ չի կրնար մտնել»:

Ուրեմն աւագանէն ծնածները կ'ըլլան նոր մարդիկ, որոնք Նոր Մարդը (Քրիստոս) հազած են, ըստ Առաքեալին: Այդ աւագանով ծնածները սրբաւածներն են, որ իրական հետեւողներն են մէկ Վարդապետին և քարերն են՝ զրուած մէկ Հիմի մը վրայ: Այդպիսիները միայն կրնան Աւետարանի սկզբունքներով կառավարել իրենց կեանքը:

Ներքին արժէքէ զուրկ կարգ մը վարդապետութիւններ, որոնք կը տիրէին ժամանակին, Ռարբրական էին, և Քրիստոս անոնց մէջ և անոնց միջոցաւ նորութեան հնարաւորութիւն չէր տեսներ: Ինքն էր որ յաճախ յանդիմանած էր հինները ըսելով. «Դուք բաժակին և սկաւառակին արտաքինը կը մաքրէք, սակայն ներսը լեցուն է չափըշտակութիւններով եւ ազատութիւններով»: Անոնք, հնութեան պաշտօնականները, իրենց լայն գրապանակներուն մէջ կը գրէին ու մեծ խնամքով մը կը պահէին Սուրբ Գիրքէն իրենց համար նուիրական դարձած համարները, անոնց միայն տառին ու բառին թափանցած ըլլալով՝ և ո՛չ թէ հոգիին: Մինչդեռ Քրիստոս ըսաւ. «Հոգին է կենդանարար»: Հոգին է որ կ'ազնուացնէ մեր նկարագիրը, և Հոգին է որ կը փրկէ զմեզ և կը նորոգէ: Ասոր համար Մարգարէն իր աշխարհի զղջումներէն վերջ, նորոգուելու իր բաղձանքը ա'յսպէս կը յայտնէր Աստուծոյ. «Սիրտ սուրբ հաստատեալ լիս, Աստուծոյ, եւ Հոգի ուղիղ նորոգեալ ի փորի խմում»:

Ահա քրիստոնէին յարացոյցը. — մշտական նորոգութիւն հոգիի: Պէտք է որ ձգտին սուրբ սիրտ եւ արդարադատ (ուղիղ) հոգի ունենալու: Եթէ իրապէս Քրիստոսի հետեւողներ ենք մենք, և վերստին ծնածներ Ս. Աւագանով, պէտք է որ մաքրենք մեր սիրտերը, որպէս զի Աստուծոյ բնակի անոր մէջ և նոր կեանքով մը օժտէ զմեզ: Զանալու ենք այն աստիճան սուրբ ըլլալ՝ որ Աստուծոյ նմանինք, վասն զի Աստուծոյ նման ըլլալու յարացոյցը զբաւ Տէրը մեր առջև, որպէս զի իրազօրծենք զայն: Քրիստոնէական նորոգութիւնը Աստուծոյ կը տանի մեզ. մեր ջանքերը ի զուր պիտի չանցնին, եթէ աշխատենք այս ուղղութեամբ:

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՎՐԴ. ԱՐԲԱՆԱՄԵԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Զ Ր Ն Ե Ղ Ե Ղ Ը

Գեղածիծաղ էր դեռ երկիրն, եւ առաջին իր ծաղկին մէջ.
Տըրնջեան շողն իր մէջ ունէր սակաւին միեւնոյն այն լոյսն,
Որ պըսակեց գեղեցկացած երկինքին վեհ բարձրութիւններն,
Երբ Աստուած իր արարչագործ մասներէն վար կը քափէր զայն.
Ոչ մէկ բանէ այլափոխուած չէր դեռ բնութիւնն իր ձեւին մէջ.
Ու լեռներուն կանոնաւոր հարսարակեք շինուածքն անհուն
Կը բարձրանար մինչեւ երկինք՝ հաւասար որոշներով,
Ու ոչինչ չէր կոտրած անոնց շրջափային բնաւ դեռ օղակներն:
Յուրքի անտուն կը ծածկէր իր զրմբէքներուն հովանոյն սակ
Ծաղիկներու եւ տունկերու պետութիւնները շնորհագեղ.
Ու կանոնուած էր գետերուն ընթացքը դէպի ծով՝ ա՛յնպէս,
Կարգով մը ա՛յնքան կասարեալ, որ երբեք չէր խանգարուած դեռ:

Ամենեւին նանապարհորդ մը չէր կրնար, սաղարթին սակ,
Հանդիպիլ հոն, ջուրէն հեռու, խեցեմորքի մը խեփորին.
Ու մարգարիսն իր բիրտեղայ պալատին մէջ կը բընակէր.
Ամէն մէկ զանձ հայրենական իր արքին մէջը կը մընար,
Ապաւինած բոլորովին երկնի՛ց միայն պաշտպանութեան.
Ու աշխարհի գեղեցկութիւնն իր մանկութիւնը կուտար ցոյց.
Ամէն բան իր քաղցր օրէնքին՝ իր բընագլին՝ կը հետէր:
Ու ամէն բան անխառն, զուտ էր սակաւին: Բայց մարդն էր չար:

Ժողովուրդները՝ արդէն ծեր, ցեղերն՝ արդէն իսկ չափահաս,
Տեսած էին մութ գիտութեանց մինչեւ յասակն աղջամղջին:
Մահկանացուք ամենագէտ էին, ինչպէս ամենավիշ.
Խընդագուարն չէր երբեք իշխանը, ինչպէս չէր իր հրպատակն.
Երսուն կրօններ, բա՛, ունեցեր էին իրենց մարգարէներն,
Մարտիրոսներն իրենց, կռիւներն իրենց, փառքերն, պարտութիւններն,
Անհոգութեան իրենց շրջանն, իրենց դարը մոռացումի,
Ու ամէն մէկ ժողովուրդ, իր կարգին, քաղուած ըստուերին մէջ,
Հիւծած ձայնով մը դեռ կ'երգէր իր ջընջըւած մեծութիւններն:
Սառած շիջած հոգիներուն մէջ արդէն մահը կը տիրէր.
Ու մարդէն շատ աւելի վեր էին ելած իր աղէտներն.
Իր արցունքներն ու իր վիշտերը ուրիշներ կը փրկեցէին:
Շատ անգամեր, անանուն պտուղ խառնակութեան մ'ամբարհաւան,
Մահկանացու աղջկայ մը գիրկը կը տեսնուէր Զուարթնոյ մ'որդին:
Տիեզերական եղեւնը վեր՝ մինչեւ երկինք կը բարձրանար:
Ու Աստուած ինքն ալ տրտմեցաւ, եւ իր աչքերն դարձուց անդին:
Եւ սակայն, որ մը մենաւոր գազաքին վըրայ

Արարաւի այն սուրբ լեռան, որ բարձրագոյն սարն է երկրի,
 Երեւեցաւ կուսան մ'հովիւ մ'ալ իրեն քով.
 Երկումն ալ ծնած դաւաճի մէջ, նենդ մարդիկներէ խապառ հեռու,
 Կը խօսէին լեզու մ'անոյց, ու ձեռք ձեռքի էին զրած,
 Ինչպէս այն օրն երանաւէս, երբ կ'օրհնելիս միութիւններն:
 Կարծես անոնք, մինչ կ'անցնէին այս անծանօթ լեռնաւարէն,

Կը դառնային երկինքն, ուսկից էին եկած:
 Եթէ չըլլար միշտ սեպն այն, Աստուծմէ մեզ զրած նըշան,
 Ոչինչ, ոչինչ պիտի ցուցնէր Տրկարութիւնն անոնց բնութեան.
 Այնքան գիծերը՝ նախնական, եւ իրենց պարզ գեղեցկութիւնն
 Անոնց դէմքին վրայ վեհութիւն էին դրուած:

Երբ մըրըրկոս լեռան կասարն հասան անոնք,
 Ոսկերնուն զակ բացուեցաւ դաւաճ ինչպէս վիհ:
 Այն ժամն էր ուր ցայգը սիւնն կուսայ երկինքն.

Համաստեղունք կը մարէին հեքրգնեւէ,
 Ու երկրի վրայ արձակելով զքիտուր նայուածք մ',
 Կը վազէին դէպ արեւելք, արեւոյսին մէջ կորսուիլ.

Կարծես ընդ միշտ կը բողբոսէին ալ այն աչքերն,
 Որ երկընդին մէջ իրենց բախսն անոնց վըրայ կը կարգային:
 Քօղազեծած իր լայնարձակ դէմքը, արեւն,
 Անտառներուն վրայ բարձրացաւ զեղ մեծ հրդեհն մ',
 Ու երկիրն, իսկոյն, շարժըլելով երկար աւեւն,
 Հեծեծիւնով մը ողջունեց դարձը անոր:

Անշարժ ամպեր լեռներուն ծայրը կուսակուած,
 Կը թրւէին պատշառել հոն զինարաններ փոքորիկի.
 Երկնահաղորդ հակասներուն վրայ անոնց սեւ
 Լըռին փայլակը կը շողար անդուլ, անվերջ,
 Եւ թրոշուններն ամէն կարծես մըղուած բնագրէ մ'եղեռական,
 Միասին ի հիւս կուգային նոյն շրջանակին մէջ երկնային.

Կարծես սովորն ամբողջութեամբ նըմանաւիշտ,
 Այերին մէջ կ'արձակէին նիշ սքըմագին:

Սակայն երկիրը կը ցուցնէր իր սեւ գիծերն
 Տըժգոյն երկրին արիւնազանգ, որ ըստուերները կը փախցնէր:
 Բայց եթէ մարդն անցնէր անկէ, ոչ մէկը զայն կըրնար տեսնել.
 Մէն մի քաղաք կարծես թէ կէս մըն էր զրոյն եւ սեւագոյն.
 Այնքան անհուն բարձրութեանց չափն էլած էր լեռն.

Ու գետերուն հեռաւոր տեղը աղաւաղ,
 Կը նըմանէր հովէն եղծուած այն պատկերին,

Չոր մանկան մասն աւագին վրայ կը գրծագրէ.

Ճիշդ այն պահուն, երկու ձայներ, անապատին մէջ կորսուած,
 Որոնք օդին բարձրութեանց մէջ դըժուարութեամբ կը լրտուէին,
 Հսկասն փայլեան մ'իրարու հետ փոխանակել
 Անմեղութեան եւ սիրոյ սա վերջին խօսքերն:

«Երկինքն որքան է գեղեցիկ իր անսահման կոռուքեան մէջ .
 Կը տեսնես ան կը տարածուի մինչ ուր երկինքը կը սկըսի :
 Կը տեսնես ի՛նչպէս երկնագեղ ան պըննըւած է գոյներով :
 Ծաղիկներուն անա անոր կը շնչէ ինչ ալ բուսմունքներն ,
 Զորս կը բերէ մեր լեռներուն՝ առաւօտեան անոյց զեփիւռն :
 Կարծես այսօր դաշտավայրերն անծայրածիր
 Խունկն իրենց վեր կ'ուղղեն , իրենց գեղեցկութիւնը կը պարզեն ,
 Որ ամոհեն , թէ կարենան , զայրագնած Տէրն :
 «Բայց երկընքի գոլորշիներն , զերդ ուրուներ սեւաթորմի ,
 Այս գոռիւնները կը բերեն , այս աղէխաւր ախտանիւններն ,
 Որպէսզի օր մը , սահմանուած պահ մ' , անվըրէպ ,
 Կորսընելիք ինչեքերին մահը գոծեն .
 Եկո՛ւր , մինչդեռ սարսափն ըզմեզ ամէն կողմէ կը պարուրէ ,
 Եւ մինչ գիշեր մը անվախեան կը պըստկէ զմեզ առ Տալաւ ,
 Եկո՛ւր , ով սէր իմ , եւ փակած՝ աղուոր աչիւնդ ,
 Զորս երկընքի ամպոսպայտոյզ տեղին այդքան կ'անհաբեկէ ,
 Հանգչեցուր գլուխդ կուրծքիս վրայ , թեւերուս Տակ ,
 Ինչպէս թրոչունն՝ որ կը նիրհէ մըրքիկն մէջ .
 Պիտի լեզի լուր տամ՝ երկինքը երբ ժրպի .
 Քեզի իմ ձայնս պիտի խօսի վաճառի աշեն : »

Կոյսն իր սիրին վըրայ հակեց խաւտեալ գըլուխն :
 Հեռուն աղմուկ մը կը ինչէր , նըման ալեաց շառաչիւնին .
 Բայց խաղաղիկ էր ամէն ինչ . ամէն բան փուն էր օդին մէջ .
 Ոչ մէկ բան չէր բուր կենդանի . ոչ մէկ բան՝ բաց ի փայլակէն :

Հանդիսաւոր ձայնով մ'Հովիւն շարունակեց .
 «Մնա՛ք բարեա՛ւ դուք , ով մայրենի երկիր , աշխարհ դու անսահման .
 Հորիզոնի ձեւեր , ստուերներ անտառներու ,
 Լեռանց սարեր , գաղտնածածուկ եւ քաղցրահոտ .
 Մարգեր դալար , ուլասիսին աղուոր՝ ծաղկունք դու գեղեցիկ ,
 Ծառեր , ծանօթ ժայռեր , դուք՝ տեսն հայրենիքին :
 Մնա՛ք բարեաւ դուք . պիտի ջընջուի , պիտի վերջանայ ամենայն ինչ .
 Մարդուն սրտած աշենն այսօր կը վերջանայ .
 Վաղը ոչինչ պիտի ըլլայ . ոչ թէ սուրով ,
 Ով Աղամի սերունդ , պիտի զարնըլիս դուն .
 Ոչ մարմինի ցաւով եւ կամ սիրի վիշով .
 Ոչ . յաղթական սարերներէն մին պիտի՝ ըլլայ :
 Յաւերժական ջուրերուն Տակ փու այս երկիրն պիտի մեռնի ,
 Պիտի յոգնի հրեշտակն որ զայն պիտի փրկուէ իր թեւերով .
 Տիեզերքին մէջ յաջորդէ պիտի , առանց աղմուկի , միշտ
 Ցերեկներու մունջ լուսութեան՝ գիշերներու լուսիւնը խուլ :
 Անպէ՛տ արեւը , երբ այգն առաջնորդէ անոր դարձեալ ,
 Պիտի չլըսէ ալ ոչ մէկ ձայն , խօսք մարդկային ,

Երբ ավիֆի մը վրայ մեռած, նորէն իր բոցը շողողայ,

Ամուլ հանանչն իրէն դառնայ պիտի կրկին:

Ա՛խ, ինչո՞ւ ֆողը աչեւեռ վերցրեցաւ:

Հովիւներու տարեգրութիւնի, անապատի գիտութիւն դու,
Ես ժուռ եկայ, այս գիշեր, ձեր աստուածային բարձրութիւններն.

Որոնց խորհուրդն Աստուած միայն եւ եգիպտոս գիտեն սուգիւ.

Երկինքին մէջ կ'որոնէի ես երկիրին մութ ապագան,

Իմ գիտուն ցուպս, հրպարտութիւն հովիւներու,

Յաւերժական կարգը կը գծէր աւագներուն վրայ քերել.

Բաղդասելով — որ կարենայ անցնող աստիճան ժամը նըզել —

Կայծաւերը դաշտալայրին՝ նըշուներուն հետ միջոցին:

Սակայն անմուն գիշերին մէջ յանկարծ հրեշտակ մ'երեւեցաւ.

Անոր հակսէն գացած էր փայլը բոսորի.

Կուլար, եւ իր դառըն վիշտին մէջէն կ'ըսէր.

Ինչո՞ւ չմեռայ ես, երբոր ֆու մայրը մեռաւ.

Սըխալեցայ. կը սիրէի զայն. Աստուած սէրը այդ պատճէց.

Այն օրն որ քեզ տրաւ ծրնունդ՝ զընաց ինքն ալ:

Երկրի քեզի տրած անունն՝ էմմանուէլ,

Իմ անունս է. աղօթեցի ես որ Աստուած քեզի ներէ.

Գնա Արարատ լեռն, հոն ժայռերն ըլլ խորան.

Աղօթէ, բայց մահկանացուաց հակասագրին վրայ մի՛ խորհիր.

Նայուածքդ վեր բըռնէ, միշտ վեր շատ այս երկրէն.

Մարդուն համար խորհուրդ մ'է մահին անմեղութեան.

Մի զարմանար, աչեւերդ մի՛ ուղղեր անոնց.

Մահացուին գուրը երկնից գուրը չէ երբեք.

Առանց սիրոյ ստեղծողն՝ առանց ասելութեան կը կորսընցնէ.

Մինակ եղիր. եթէ Աստուած լըսէ ինծի՝ կուգամ նորէն. ու մեկնեցաւ:

Որքան լացի, աւա՛ղ, երբ ինքը կը խօսէր:

Արարատ լեռն ելայ, սակայն, կընոջ մը հետ:

Սառա ըսաւ անոր. Հոգիդ իմ հոգիիս է նըմանակ.

Զի մահացու մ'ըսաւ ինծի. Գեղբուս եկո՛ւր.

Յաբէք է իմ անունս, որդին եմ ես Նոյի.

Կին եղիր ինձ, եւ անոր դուստր պիտի՛ ըլլաս.

Պիտի կորսուին ամէնքը վաղը, բացի մեր ընտանիքէն:

Ես բողոքի գայն, պատասխան իսկ չը տալով:

Վախճալով որ էմմանուէլ շատոնց ինծի կը սպասէ հոն.

Յետոյ երկուքը, զըրկախառն, ըսին միասին.

Փառաւորենք Ամենակալն. ան կը պատճէ, բայց կը ժողվէ.

Կը գողային որոտմներն. ծունկի եկան երկուքը հոն,

Ու պողացին ի միասին. Մեր դատաստան դուն տե՛ս. ով Տէր.

Թրգ. Թ. Ե. Գ.

(Մնացեալը յաջորդով)

ALFRED DE VIGNY

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Թ. Աղոթքն ու Պաշտամունքը

Քրիստոնեաներ հաւատքով եւ սիրով միայն չէ որ նորութիւն կը ներմուծեն, այլ նաեւ այն քնքուշ բարեպաշտութեամբ՝ զոր կ'ունենան Աստուծոյ եւ Յիսուսի հանդէպ։ Հեթանոսներուն համար ոչ մէկ բան այնքան օտար է՝ որքան ա՛յս զգացումը, ոչ մէկ բան անոնց մէջ այնքան անձանօթ՝ որքան Աստուածութեան դիմելու ատեն քրիստոնեաներու ունեցած յարգանքի եւ սիրոյ խառն արտայայտութիւնը։ Եւ այս՝ անո՛ր համար որ հեթանոսները կը վախճան եւ կը պատկառին աստուածութիւնէն՝ քան թէ կը սիրեն զայն։

Պաշտամունքը հեթանոսներու համար ուրիշ բան չէ եթէ ոչ պայմանադրուած անշունձանքի նշան մը, վնասակար աստուծոյ մը վրէժխնդրութիւններէն եւ կամ նեղութիւններէն զերծ մնալու համար։ Ան՝ ըլլալով մարդէն աւելի զօրաւոր, աւելի ուժեղ շատ բան գիտէր. սակայն միեւնոյն կիրքերու ենթարկուած ըլլալուն, կրնար թէ՛ վախ եւ թէ՛ վստահութիւն ներշնչել. բայց ոչ երբեք սէր։ Բարեպաշտութիւնը եւ կամ անոր նմանող բան մը, կրնա՞յ ընծայուիլ արհամարհելի անձերու։ Քանի որ այն վայրկեանին երբ մարդիկ գիբերը իրենց տիպար կ'առնէին՝ կը վատթարանային։

Ընդհակառակը՝ քրիստոնէական հաւատքը կը դիմէր դէպ ի իմաստութեան, գեղեցկութեան եւ բարձրագոյն կատարելութեան յարացոյցը։ Քրիստոսի կրօնքը՝ ըստ առաջին քրիստոնէական քարոզութեան, զԱյն կը ներկայացնէ Դաւիթէն աւելի մեծ, Դատաւոր կենդանեաց եւ մեռելոց, Կենաց Իշխան, Անկիւնաքար, հարկաւոր Միջնորդ եւ տիեզերական Փրկիչ։

Քրիստոս Տէրն է ամէնուն, եւ Անոր անունին ամէն ծունկ կը կրկնուի՝ երկրի վրայ եւ սանդարմատի մէջ։ Տիեզերական այս տիրութիւնը, արդարեւ աստուածային ստորոգելի մըն է. նոյնն է նաեւ Սուրբ Հոգիի Առաքիչ ըլլալը, կամ իբրեւ միակ

փրկիչ ա՛յնքան վսեմ անուն մ'ունենալը՝ որ բաւական ըլլայ պարզապէս Անոր կոչում ընել՝ հիւանդները բժշկելու համար։

Սակայն եթէ այս քարոզութեանց մէջ նկատի առնուին Յիսուսի եւ Աստուծոյ միջեւ եղած յարաբերութիւնները, կախումի յարաբերութիւն կը նշմարուի հոն։ Եթէ հրաշքներ կը գործէ Ան՝ պատճառն այն է որ Աստուած իր հետն է, եւ Աստուած է որ զանոնք կը գործէ Անոր միջոցաւ. Աստուած է որ զայն յարոյց մեռելներէն, Աստուած է որ զԱյն կարգեց Դատաւոր կենդանեաց եւ մեռելոց. ըրաւ Տէր եւ Քրիստոս, զԱյն բաղմեցուց իր աջ կողմը եւ փառաւորեց։ Այս բոլոր յատկանիշերը կ'ազդեն քրիստոնէին հաւատքին վրայ. այսպիսով է որ հաւատացեալներ զանոնք ընդունած եւ իմացած են։

Յիսուս՝ իր երկրաւոր կեանքէն սկսեալ Քրիստոսն է, բայց իր յարութիւնը վըճուական տպացոյցն ու անմերժելի փաստն է իր մեսիական փառքին։

Անոր բերածն էր փրկութիւն մը զոր միայն Ինք ունի, եւ միայն Ինք կու տայ, եւ ամենո՛ւն կու տայ, յերջանկութիւն բոլոր անոնց՝ որոնք զայն կ'ընդունին։

Այս կերպով կը ծնի երկրպագութեան, պաշտամունքի եւ սիրոյ զաղափարը հանդէպ Յիսուսի, որ անքակտելիօրէն միացած է Հօյր Աստուծոյ ա՛յնքան՝ որքան ոչ ոք։ Անոր Որդին է Ան (παῖς, υἱός), բառ մը՝ զոր քրիստոնէական ամէնէն հին գրականութիւնը կը հասկնայ որպէս հոմանիշ աստուածային ազգակցութեան։ Հաւատացեալներ Անոր կը դառնան իբրեւ մէկու մը՝ որ միշտ ներկայ է իրենց մէջ եւ կարող օգնելու։ Անոր անունը միայն՝ ամէնէն քնքուշ եւ ամէնէն լի կոչումն է. վասն զի քրիստոնէին հաւատքն ու սէրը այդ անուան մէջ կը զեղու մարդկային հոգիին վստահութեան բովանդակ ինքնաբերութիւնը։ Ահա այս անունն է որ կը թռչի մարտիրոսութեան վսեմ ժամուն՝ կրօնական խորունկ ունակութեան մը ազդեցութեան հետեանքով։

Ոչ ոք կը կոսկածի քրիստոնեաներու միաստուածնութեան մասին. այսու հանդերձ՝ անոնք ընաւ չին խղճահարի՛ր՝ երբ կ'աղաչեն, կ'օրհնեն, կը փառաբանեն, միեւնոյն եղբերով, միեւնոյն բանաձեւերով։

Հայր Աստուածն եւ Յիսուս Քրիստոսը։ Ասկայն տակէ պէտք չէ հետեցնել՝ որ Հայրն ու Որդին քրիստոնէական պաշտամունքին առարկայ են նոյն հանգամանքով։ Անոնց բնծայուած փառաբանութիւնները, երգերը եւ մանաւանդ աղօթքները յաճախ Հօր կ'ազդուին քան թէ Որդւոյն։ Ա՛լ աւելի ուշադրաւ է սա պարագան որ ամբողջ կրօնքը՝ կ'ենթադրէ Որդիէն առ Հայր այնպիսի յարաբերութիւններ՝ զորս չի փոխադարձեւ երբեք։ Կրօնքը Հայր Աստուծոյ կ'ազօթէ, զԱյն կը գոչէ եւ կը փառաբանէ՝ յՈրդին եւ Որդւով։

Աղօթքի կամ փառաբանութեան այս բանաձևերը՝ իրենց աստուածաբանական նշանակութիւնէն անկախաբար մեղի թոյլ կու տան որ ծիսաբանին մէջ տեսնենք նորածին հաւատքին ստորաստիժիւնը (affirmation)։ Իրարմէ անբաժան Հայրն ու Որդին աստուածային շնորհքին վաւերական եւ մշտաբոյս աղբիւրներն են. ահաւասիկ իւրապէս ինքնաբոյս եւ նախնական իմացք մը, ուրիշ պիտի ըլլա աղօթաբանական զարգացումը հետագային։ Հայրն ու Որդին հաւասարապատիւ. — ահաւասիկ քրիստոնէական կրօնքին եղական կեդրոնը. փառաբար մը՝ որ ա՛յնքան կատարելապէս էր բացատրէ առաջին հաւատացեալներուն կողմէ ընդունուած հաւատքը՝ որ ոչ մէկ առարկութեան կամ պառակտումի առիթ տուած է անոնց մէջ։

Սուրբ Հոգին շատ հազուադէ՛պօրէն զու-

գորդուած է Անոնց։ Ոչ մէկ տեղ կը հանդիպինք Անոր առանձնապէս ուղղուած աղօթքի եւ կամ անոր ի պատիւ յօրինուած երգերու։ Կրօնական ծագմանց պատմութեան մէջ, սակայն, Սուրբ Հոգւոյն նկատմամբ եղած հաւատքը կ'երևի որպէս քրիստոնէական կրօնին ամէնէն բարացուցական եւ ամէնէն էական յատկանիշերէն մէկը։ Ամենուրեք կը յայտնուի Ան։ Հոգին կը ներկայանայ որպէս անձնաւոր այժմը՝ որ առենօք մարգարէները ներշնչեց, եւ այսօր ալ կը խօսի, կը գործէ եւ կ'օրինադրէ Եկեղեցիին մէջ։ Եկեղեցւոյ պետերը կը գործակցին Անոր հետ. «բարեոք թուեցաւ, կ'ըսեն անոնք, Ս. Հոգիին եւ մեզի...»։ Այս Հոգիին աստուածութեան մասին եղած հաւատքը չի կրնար կասկածի առարկայ դառնալ։ Այս մասին կատարելապէս համաձայն են հրէական աւանդութիւնն ու քրիստոնէական հաւատալիքը։ Առաջին քրիստոնէական սերունդները ապրած են, առապէս, Հոգիին ընտանութեան մէջ։

Պէտք պիտի ըլլար յիշել նաեւ Կոյս Մարիամին, առաքեալներուն եւ մարտիրոսներուն նուիրուած պաշտամունքի առաջին յիշատակաբանները։ Բայց դժբախտաբար առաջին երեք դարերու ժամանակաշրջանին նկատմամբ ծիսական գիրքերուն մեղի պահածները — Հիպպոլիտէն զատ — շատ կարճ քանի մը բեկորներէ միայն կը բաղկանան։

Թրգւ. ԴԱԻԻԹ ՎՐԴ. ՉԱԼԴԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ՀԻՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳԻՐ ԴՐՈՒԱՄ 1683-ԻՆ(*)

(Շարունակելով պարունակութիւնը կը կարդամ։ Էջ 88ա.—)

«Վասն Մրբոյն Յակոբայ Վանից,

Պարծառացն Հայոց Ազգի։»

«Նախ եւ յառաջ՝ յորժամ մտանես յարեւմտեան դրանէ քաղաքին, ընթացեալ դէպ յարեւելս, եւ հակեալ ի կողմն հարաւոյ, գնալով առաջի բերթէն սակաւ ինչ, գլխանի գերահռչակ, եւ տիեզերալուր ա-

մենացանկովի Աթոն Քրիստոսանիստ, եւ վանքն Սրբոյ Յակոբեանց, որ է թագ եւ պարծանք ազգիս Հայոց։ Որ ունի առաջի դրանն հրապարակ մի, ուր լինի բազում վաճառութիւն բարեաց ուսելեաց, այսինքն բանջարեղինաց, եւ մրգեղինաց, եւ այլոց։ Եւ դուռն երկաթեա է յարեւմտեան կողմն՝ յոյժ քաղցրակերտ, եւ արհեստաւոր։ Զի ունի ի վերուստ բարձագոյն կամար մի, ի տիպ աղեղան երկնից, եւ Բեզմեմէնքն ի մէջ պարսպին ներսամտեալ Բեզմեմէն կամարք եւս՝ տեղիք պահապա-

(*) Շարունակուած ՍԻՈՒՆԻ նախորդ թիւէն։

նաց, և Ժայռէ ի Ժայռ պարխապն բոլոր սրբաբառաւ քարամբ յորինեալ՝ աննման գեղեցկութեամբ: Մանաւանդ որ յայսմ ամի ձեռամբ Տեառն Գրիգորի Պատրիարքի սրբոյ քաղաքիս, նորոգեցաւ ի հիմանէ այնքան գեղեցիկ, և բարձրաբերձ, մինչ զի հայեցողաց, և տեսողաց, սիրտն և հոգին համայնդամայն՝ ուրախութեամբ և զուարճութեամբ ընանի (*): Եւ զբան լայնութիւն է Թ (9) թղաշափ, իսկ բարձրութիւն ԺԲ (12) թղաշափ:»

«Եւ ի մասնելն՝ ի մեծ զբանէս յայսմանէ՝ պատահի փոքրիկ գուռ մի, որով ընթանան ի գաւիթ սրբոյ եկեղեցւոյն, որ է ընդարձակ ատենիւ, և քառանկիւն ձեւով, և տեսանի ի մէջ այնմ լայնամիզ գաւթին Գ մեծամեծ կամարք սրբաբառաւ քարիւ կերտեալ, իբր հովանի ի վերայ զբանց եկեղեցւոյն, և ի ներքոյ նոցին կախեալք զոն կոչնակք եկեղեցւոյն, փայտեայ և երկաթեայ:»

«Վասն ամենագեղեցիկ տաճարին:»

«Երկնանման, և եղեմասարսո եկեղեցին, և տաճարն սրբոց Յակոբեանց, որ շինեցեալ և հիմնարկեցեալ է ի զլէտհււոյն Հեղինեայ, ունի Դ դռունս, Գ յարեմտեան կողմն, ի ներքոյ վերայասացեալ երկց կամարաց և մինն՝ իբր զաղտադուռ ի հիւսիսային կողմն: Եւ կաթուղիկէն հարաինս սրբոյ՝ է՝ նման կիսազնգին երկնից, ի վերա չորից քառանկիւն սեանց հաստատեալ: Զի ունի ի գաղաթանն բոլորակ լուսամուտ մի, նման բոլորակի արեգական, և ի ներքո նորին՝ շուրջանակի է (7) լուսամուտ ևս՝ հանգոյն է (7) մոլորական տատեղաց, և երկոտասան կամարք ի մէջն, ձեւացուցեալ ի Զ անկիւնս, համաքատակ երկոտասան կենդանակերպից, և ըստ թը-

ւոյ երկոտասան առաքելոց, զորոց պատպատկերքն զոն նկարեալք ի մէջ իւրաքանչիւր կամարաց: Եւ Դ մեծամեծ կամարս որք բարձեալ ունին զբոլոր կաթուղիկէն ըստ նմանութեան չորից աւետարանչաց, որք բարձրեալ ունին զաւետարանն Քրիստոսի, յորս պատկերք աւետարանչաց եղեալ զոն յանկիւնս նոցին: Եւ ԻԴ (24) կամարս արտաքոյ կողմանէ, շուրջանակի կաթուղիկէիւ, ըստ սարսափ ԻԳ (24) մարգարէից, որք պարսպեալ պահեն զհարսն Քրիստոսի ի թշնամեաց հերձուածողայ:»

«Եւ յատակ եկեղեցւոյն, երանգ երանգ գունաւորեալ մարմարոնեա քարամբ ծաղկեցուցեալ նման ծաղկալի բուրաստունաց: Եւ առաջ խորանն որ է ի վերա գերեզմանի եղբոր տեառն Սրբոյն Յակոբայ կառուցեալ, է այնքան պայծառաշքեղ, և ճառագայթարձակ ոսկեզօծ խաչկալիւ, և պատկերաւ գեղեցկացուցեալ՝ մինչ զի, ամենեւին ոչ զանազանի ի լուսեղէն երկնից, ուր բազմեալ զոյ ամենատուր երրորդութիւն: Եւ բարձրութիւն խորանի կամարին Մ (50) թղաշափ, իսկ լայնութիւն հիւսիսոյ առ հարաւ ԼԴ (33) թղաշափ: Եւ ունի յաջմէ և յահեկէ զսուրբ Աստուածածնա և զսուրբ Կարապետի սեղանն, զի որպէս ինքն Քրիստոս ի գատողական յաթոռով ունեցոյ է յաջմէ և յահեկէ ըզմնոցն և զմկրտողն իւր, առ ի բարեխօսել վասն հաւատացելոց, այսպէս և ի մէջ խորանիս՝ որ միշտ բազմեալ է ի վերա սրբոյ սեղանոյս՝ իբրեւ ի չորեքկերպեան յաթոռով, ունի յաջմէ զսուրբ Աստուածածնա սեղանն, և յահեկէ զսուրբ Կարապետի սեղանն: Թորոց վերա և զոն սեղանք զխաւսոր առաքելոցն Պետրոսի և Պողոսի, որոց ճանապարհն ելանելոյ՝ է ի մէջ որմոյ եկեղեցւոյն հարաւային կողմանէ, ԻԴ (24) աստիճանաւ և ի մէջ այնմ աստիճանաց գոյ սեղան մի ևս յանուն սրբոյն Սիոնի վերնատան, ուր էջ Հոգին Սուրբ հրեղէն լեզուօք ի սուրբ յառաքեալսն: Եւ հուպ այնմ աստիճանի զբան, գոյ եկեղեցի մի ևս, յանուն սուրբ Էջմիածնա, որոյ դուռն է յոյժ ընդարձակ և բարձրագոյն ի մէջ եկեղեցւոյն բացեալ, և տեսութիւն զբանն կարի գեղեցկատես, և արհեստակերտ, զի ի վերուստ ունի կա-

(*) Վկայութիւնս ցոյց կուտայ որ Սարգիս Վարդապետ գրած է գրութիւն (այս մասը) նոյն այն տարին՝ երբ Գրիգոր Պարոն Տէր Գանձակեցի Պատրիարք երուսաղէմի, կը նորոգէ Ս. Յակոբի վանքին արտաքին դուռը: Թուական չէ տրուած առ այդ ինծի անձնօթ կը թուայ նաեւ այս նորոգութեան արձանագրութիւն ունենալը կամ չունենալը, և կամ ուրիշ վկայութիւն՝ ըստ որում յայտնի ըլլայ տարեթիւը նորոգութեան: Միայն կը վկայուի թէ «Կը նորոգէ Ս. Յակոբի վանքը» (Միաբանք եւ Այցելութիւն Հայ երուսաղէմի. 1929 էջ 82): Գրիգոր Գանձակեցի Պատրիարք եղած է 1613-1645:

մարս հրաշագեղ, ծաղկեցեալ երանգօք
գունոց, եւ Բ կողմունքն զոյգ զոյգ սեամբ,
եւ այլ անկիւնացեալ ձեւով արհեստագոր-
ծեալ՝ ըստ սարասի զրանն վերնոյն երու-
սաղէմայ, զոր ետես աւետարանիչն Յով-
հաննէս:»

«Եւ ի մէջ այնմ եկեղեցւոյն զոն Բ սե-
ղանք, մինն աւագ սեղան որ բարձր է յեր-
կրէ Ե (5) աստիճանաւ ոսկեզօծ խաչկալիւ
եւ այլ նկարեալ ծաղկամբ եւ պատկերաւ,
եւ մարմարոտեա փորուածովք յօրինեալ
յանուն սրբոյ Էջմիածնա, եւ միւսն ի հա-
րաւ կուսէ՝ միով մարմարոտեա սեամբ գրմ-
բէթակերտ շինեալ յանուն սրբոյն Սինայի:
Եւ ի ներքոյ այնմ սեղանոյն զոն Գ սրբ-
րագան քարինք, որք բերեալք են ձեռամբ
հրեշտակի աղօթիւք սր. Աստուածածնա.
զի մայրն Աստուծոյ կամէր միշտ ի սուրբ
տեղիւն չըջիլ եւ ուխտս առնել, զի յոյժ
փափաքէր տեղեաց տնօրինականաց Որդոյն
Միածնի, բայց ոչ կարէր՝ մին վասն հե-
ռաւորութեան տեղեաց, եւ միւսն վասն
չորութեան շրջից, որք ոչ տային թոյլ
համարձակ չըջիլ, այլ հասուցանէին րա-
զում զնասս եւ նեղութիւնս. վասն որոյ
խնդրեաց ի միածին որդոյն իւրմէ՝ զի զայս
երեք քարինքս մինն Սինէական լեռնէն
մինն Թափօրական լեռնէն, եւ մինն ի գետ
Յորդանանու շրջորհցէր յինքեան, առ ի
մխիթարութիւն կարօտատանջ սրտի իւ-
րոյ: Որ իսկոյն տակաւին զաղօթան ի բե-
րանն զոլով, հրամանաւն Աստուծոյ, ձե-
ռամբ հրեշտակի բերեալ եղև զայս սրբա-
ղան քարինքս, որ այնուհետև զայն տեղ-
եաց կարօտն եւ զփափագն՝ Մայրն ամեն-
օրհնեալ ի յայս քարացս առնոյր, զորայժմ
է ի ձեռս մեր, իբր գոնձ պատուական,
եղեալ ի ներքոյ վերայիցեցեալ սեղանոյն:»

«Երկայնութիւն եկեղեցւոյս յարեւե-
լից յարեւմուտս. ձի (120) թղաչափ, եւ
լայնութիւն հիւսիսոյ առ հարաւ ԼԲ (38)
թղաչափ, եւ ունի Դ լուսամուտս, եւ է
աղօթարան տէրունական ուխտաւոր կա-
նանց:»

«Եւ հանդէպ այսմ եկեղեցւոյս ի հիւ-
սիսային կողմն մեծի տաճարին՝ գոյ եկե-
ղեցի մի եւս՝ յանուն սրբոյն Ստեփաննոսի
նախավկային, որոյ գուռն է բոլոր ըս-
պիտակափայլ մարմարոտեա քարիւ կամա-
րածեցեալ, եւ ի վերայ զրանն գոյ ամբիոն

մի, ոսկեզօծ, եւ յոյժ չքնադատես յորում
ընթեռնանի միշտ այսմաւուրքն ըստ պատ-
շաճի աւուրց: Եւ ի մէջ այնմ եկեղեցւոյ
են եւս Բ սեղանք, մինն յանուն սրբոյն
Ստեփաննոսի, եւ մինն սրբոյն Գրիգորի
Լուսաւորչի. նա եւ զոյ մեծագոյն աւա-
ղան մի, որոյ վասն պատմի թէ յաւուրս
կիրդի հայրապետի սրբոյ քաղաքիս, յոր-
ժամ Մայիսի ամսոյ է (7) ին ցոլացեալ ե-
րեւեցաւ Ս. Խաչն կենսատու ի սուրբ Գող-
գոթայէ մինչեւ ի լիառն Զիթենեաց, յայնմ
ժամանակի՝ աւելի քան զձի (100,000) ան-
ձինք հաւատացեալ ի սուրբ խաչն աստը-
ւածընկալ, մկրտեաց սուրբն կիրեղ ի մէջ
այսմ աւաղանին, յանուն Հօր եւ Որդոյ եւ
Հոգոյն Սրբոյ: Եւ է եկեղեցիս այս աւան-
դատուն մեծի տաճարին, երկայնութիւն
հիւսիսոյ առ հարաւ ԽԵ (45) թղաչափ, եւ
լայնութիւն յարեւելից յարեւմուտս Լ (30)
թղաչափ, ի վերայ երկուց քառանկիւն
սեանց կառուցեալ:»

«Եւ մերձ այսմ եկեղեցւոյ զըրան տե-
սանի կամար մի ներսամտեալ ի մէջ որմոյ
մեծի եկեղեցոյն, կարի սխրալի եւ փա-
փաքելի, յորոյ միջի կառուցեալ է զմբէ-
թահարկ կաթուղիկէ մի ի վերայ սրբաղան
եւ ամենամաքուր պատուական գլխաղբի
սրբոյն Յակոբայ որդոյն Զերեթեա: Զի
անդ ամփոփեալ կայ զլուս երանելի ա-
ռաքելոյն ձեռամբ Տիրամօր Ս. Աստուա-
ծածնայ եւ եղբօր տեառն սրբոյն Յակո-
բայ: Զի ամենարագձալի տաճարս այս,
գոլով կալիսկպոսարան սրբոյն Յակոբայ
որդարոյն, եւ փոխանորդին Գրիգորի,
աստ ժողովեալ սուրբ Աստուածածինն եւ
եղբայր Տեառն, եւ Յովհաննէս աւետարա-
նիչն աղօթս առնէին, վասն երանելի ա-
ռաքելոյս, զի լուեալ էին ըմբռնումն նո-
րա ի չար արքայէն Հերովդէէ: Եւ մինչ
այսպէս վարանեալ հոգային՝ յանկարծակի
տեսին որ Բ լուսազգեստ հրեշտակ, բարձ-
եալ զպատուական գլուխ երանելի առա-
քելոյն Յակոբայ, արիւնաթաթաղ, լուսե-
ղէն պատառակալաւ, եղին առաջի սըր-
բուհոյ կուսին, որ տեսեալ նոցա ծանեան
զՅակոբայ առաքելոյ գլուխն լինին, վասն
որոյ չափաւոր արտասուօք անտանօր ամ-
փոփեցին ձեռամբ իւրեանց, փառաւորելով
զԱստուածն ամենայնի, որ փառաւորէ
զփառաւորիչս իւր յաւիտեանս յաւիտե-

նից: Վասն որոյ զգեղեցիկութիւնէ, եւ պայծառ զարմանակերտութիւնէ՝ դամբարանի սուրբ գլխոյ առաքելոյն ոչ ոք լեզու կարէ պատմել, եւ ճանել, զի միջի եղեալ սեղանն, արդարեւ՝ ձեռով եւ տեսլեամբ է յար եւ նման՝ եօթնաստեղեան խորանին: Նմանապէս եւ դամբարանն սրբազան գլխոյն, որ ի ներքոյ սեղանոյն՝ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ շնորհագեղ եւ կենսաբուս վտակ մի, լցեալ անմահական փառօք, զոր ճաճանչած եւ մարմարոնեայ փորուածովք եւ մանրաշար բազմագոյն քարամբ զարդարեալ, ունելով Դ կանթեղս մշտավաս շուրջանակի, եւ Բ դրունս, մինն զէպ յարեւմուտս, երկայնութիւն յարեւելից յարեւմուտս Թ (9) թզաչափ, եւ լայնութիւն հիւսիսոյ հարաւ է (7) թըզաչափ:»

«Եւ մերձ յարեւմտեան դրանն շնորհալի տեղոյս, գոյ զուռ մի երկաթեայ, եւ է եկեղեցի սրբոյն Սարգսի զօրաւարին, ուր գոն Բ սեղանք, մինն սրբոյն Սարգսի անուան, եւ մինն սրբոյն Մինասոյ քաջամարտիկ զինաւորաց: Եւ է գանձատուն, եւ պահարան անօթաց, եւ զգեստոց եւ կեղեցոյն:»

«Եւ հուպ այսմ եկեղեցոյս է գերեզման սրբոյն Մակարի մեծի հայրապետի աթոռոյս, որ նման սուրբ գլխադրին՝ կամարաւ ներս մտեալ ի մէջ որմոյ մեծի տաճարին՝ տեսանի որպէս մատուռ մի փոքրագոյն, միով սեղանիւ:»

«Եւ առ ընթեր սմին զուռ մի եւս, որ ելանէ երեսուն աստիճանաւ ի վեր զէպ ի յարեւելս, որմոյ միջովն ճանապարհ տարեալ, եւ հասանի բարձրադիրտակ սեղանն յորում բազմեալ գոյ միշտ փայտն կենաց, եւ նշանն Աստուածընկալ Սաշին Քրիստոսի, ի մէջ փոքրիկ պատուհանի միով որ է ի վերայ սեղանոյն:»

«Եւ ի մէջ աստիճանաց այնոցիկ գոյ փոքրագոյն զուռ մի որով մտանի Սրբոց Երկոտասուն Առաքելոց եկեղեցին, որ ունի սեղան մի յոյժ գեղեցիկ, եւ զուռ մի եւս ի կողմն արեւմտեան որ ի տանիս վանիցն ելանէ:»

«Եւ յարեւմտեան կողմն մեծի տաճարիս, որք են դրունս հրաշալիք որպէս յառաջագոյն յիշեցաք, արտաքոյ կողմանէ որմոյն յաջմէ եւ յահեկէ՝ միջի դրանն գոն

Բ փոքրիկ սեղանք մինն յանուն սրբոյն Գէորգեա զօրաւարին, եւ մինն սրբոյն Նիկողայոսի սքանչելագործ հայրապետին, եւ ի վերայ այնմ դրան արտաքոյ կողմանէ եղեալ գոյ պատկեր միւսանգամ գալըստեանն Քրիստոսի, որ բազմելոց է ի դատողական յաթոռով հանդերձ երկոտասուն առաքելովք, յոյժ ահարկու եւ սարսափելի:»

«Իսկ տեսութիւն բոլոր տաճարիս՝ այնքան զուարճացուցիչ եւ զմայլեցուցիչ է մինչ զի ի մտանելն ի նա, ոչ կամի ընտելին արտաքս ելանել, զի չորիւք կողմամբք զանազան պատկերօք, սկսեալ ի սուրբ ծննդնէն, մինչ ի միւս անգամ գալուստն Քրիստոսի զարդարեալ եւ չքեղացուցեալ է, թող զառաքելոց զմարգարէից զմարտիրոսաց հայրապետաց, եւ զայլ սրբոց պատկերսն, մանաւանդ յաւուրս տօնախմբութեանց թէ որքան պայծառանայ, չքեղանայ, գեղեցկանայ վայելչանայ, եւ պնանայ, բազմաթիւ կանթեղօք, յոգնաշահանաշտանալօք, ոսկեկազմ եւ ականակուռ խաչերօք, եւ աւետարանօք, ծաղկանկարք ծածկոցօք, եւ վարագուրօք, մինչ զի որպէս հարս մի անարատ, ոսկէհուռն զարդիւք պաճուճեալ ի սէր փեսային իւրոյ Քրիստոսի հաստատուն պահեցէ մինչ ի միւսանգամ գալուստն իւրոյ, ի փառս իւր ամէն:» (Կ'աւարտի էջ 98տ ստորեւ: էջ 98տ ունի Ս. Յակոբի տաճարին վրայօք տաղ մը զոր հոս կ'արտագրեմ)

«ԵՐԿ. ԱՌ. ՍՈՒՐԲ ՏԱՃԱՐՆ ԴԵՂԵՑԻԿ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ:»

«Ասացեալ ի Սարգիս Վարդապետի:»

«Եւ մէջ մեծին Սուրբ Սաղեմայ, Արփիափայլ աթոռ մի կայ, Որ թէպէտ է յերկրի վերայ, Բայց լուսեղէն երկինք է նոյ: Սուրբ Յակոբեանց անուան վերա, Է կառուցեալ հիմն նորա, Ազգ եւ ազինք ցանկան նմա, Եւ չորս կողմանց յուստ գան տա նա: Պթոռ է նա Տեառն Յիսուսի, Եւ արարչին ամենայնի, Վասն այն պայծառ գերափայլի, Ի մէջ ընդհանուր աշխարհի:»

Քախացուցիչ տաճարն օրհնեալ,
Երկնանման է գորգարեալ,
Հրեշտակք երկնից գումար տուեալ՝
Օրհնեն զԱստուած ընդ մեզ խոսնեալ:

Պեղեցկապէս կամարք ձգեալ,
Կաթուղիկէն ազնիւ կերտեալ,
Որպէս արքայի է բազմեալ,
Վերայ չորից սեանց հաստատեալ:

Ի յաջակողմն տաճարի,
Ասող մի պայծառ լուսափայլի,
Սուրբ գլխողիւրն փափաքելի,
Որ համայնից է բաղձալի:

Մըրոց խորանք շուրջանակի,
Որպէս ըզարբս մարգարտի,
Աւագ սեղանն զեր քան զարփի,
Աստուածային լուսոյն է լի:

Վառեալ ունի բազում կոնթեզս,
Որք կախեալ են որպէս զաստեզս,
Շուրջ զընդոյր պատկերք սրբոց,
Կան նկարեալ բազմազունեզս:

Մըհապան նման զնի,
Բարձրագիտակ սուրբ սեղանի,
Զփայտն կենաց սրբոյ խաչի,
Որ զենարտն է Քրիստոսի:
Քամեալ բոլոր մանկունքն երգեն,
Քաղձր ձայնիւ եղանակեն,
ԶԱստուած երկնից փառարանեն,
Եւ սիրտք մարդկանց ուրախ առնեն:

Չասապետն երկնից զօրաց,
Որ ըզմոռնդըն աւետեաց,
Կացեալ յաջմէ սուրբ սեղանոյն,
Տայ ուետիս մօրըն կենաց:

Մհնդ ատեանն սարսափելի,
Որպէս զրախտ է ծաղկալի,
Զի այնպիսի է յօրինեալ,
Որ հայոցաց աչքն զմայլի:

Պսակ հանուրց եկեղեցեաց,
Փառք եւ պարծանք Հայոց ազգաց,
Է սա ի մէջ սրբոց տեղեաց,
Տնօրինակալնացըն բազմաց:

Եթէ զսա զրախտ կոչեմ,
Ամենեւին ոչ ամաչեմ,
Զի առաւել է փառք սորա,
Քան զզրախտն որ է եղեմ:
Չուն եւ տաճար է Աստուծոյ,
Եւ բնակարան հոգոյն սրբոյ,
Քաւիչ մեղաց մարդկան հոգոյ,
Եւ բժշկարան ցաւոց մարմնոյ:

Ջրես անկեալ առ քեզ դոչեմ,
Ով տէր Յիսուս զքեզ աղաչեմ,
Միջնորդութեամբ սուրբ Յակոբեանց,
Լից զփափաքս որ միշտ խնդրեմ:

(Տաղիս տանց առաջին գլխողները կը կազմեն ի ՍԱՐԳԻՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ՛, Տաղս կ'աւարտի էջ 100ա, տող 13, իսկ յետոյ «Աղօթք ի սուրբ գլխողիւր մեծի առաքելոյն Յակոբայ» մինչեւ էջ 100բ, էջ 101ա.)

«Վասն սրբոյն Թեոդորոսի եկեղեցւոյն»

Ի մէջ տիեզերալուր աթոռոյն սրբոց
Յակոբեանց, եւ ի յարեւելեան կողմն մեծի
եկեղեցոյն, զոյ յատուկ եւ առանձին եւ
կեղեցի մի յանուն սրբոյն Թեոդորոսի զի-
նաւորին, բայց յոյժ գեղեցիկ եւ վայելուչ,
վասն զի թէպէտ հիմնարկութիւն ի Հնթում
թագաւորէ Հայոց արկեցեալ է յատաջա-
գոյն. զի յորժամ եկն ի քաղաքս Նրաւ-
սաղէմ, պատերազմի պատճառաւ ընդ ազ-
գին Թաթարաց՝ որդին իւր Թեոդորոս ա-
նուն աստ վախճանեցաւ, վասնորոյ թա-
գաւորն վասն առաւել սիրոյ որդոյն իւրոյ
հրամայեաց ի մէջ վանիցս թաղել զմարմին
որդոյն, եւ շինեաց ի յիշատակ հոգւոյն
զայս եկեղեցիս, բայց փոքրագոյն: Եւ յե-
տոյ յաւուրս Տեառն Գրիգորի պատրիար-
զիս, որոյ տէր աստուած կեանս եւ կեն-
դանութիւնս պարգեւեցէ, ի հիմանէ նո-
րոգեալ լայն ընդարձակ՝ յոյժ պայծառա-
ցոյց եւ գեղեցկացոյց:»

«Եւ ունի սեղան մի՝ յանուն սրբոյն
Թեոդորոսի վկային, ոսկեզօծ խաչկալիւ
յօրինեալ: Եւ ի մէջ յայնմ խորանին տե-
սանի փոքրիկ դուռ մի, որ ելանէ Բոս
աստիճանաւ յատկացեալ ի մէջ որմոյն որ-
պէս փոքրիկ մատուռ՝ յորում գոյ սեղան՝
յանուն սրբոյն Մեակեպիստի զինաւորին:
Նաեւ յաջ կողմ եկեղեցւոյն գոյ դուռ մի
եւս, հուպ առ մեծի խորանին, բարձր
յերկրէ Գաստիճանաւ, յորում գոյ սեղան՝
յանուն սրբոյն Յովհաննու Մըկրտչին, եւ
մասն ինչ եղեալ կայ սրբոյ Կարապետի
նշխարոց, ի ներքոյ սեղանոյն, ձեռամբ
Տեառն Գրիգորի պատրիարգիս: Եւ շինե-
ցաւ եւս ձեռամբ նորա ի վերայ այնմ սե-
ղանին եւ եկեղեցոյն, փոքրիկ եկեղեցի մի
եւս միով սեղանիւ, յանուն սուրբ Հոգոյն
Աստուծոյ, որոյ դուռն բանի ի տանեաց

կուսէ, և ունի լուսամտու մի՝ որ հայի ի մէջ սրբոյն Թէոդորոսի եկեղեցոյն»

«Վասն Տեղեաց եւ բնակութեանց
Սրբոյ եւ մեծի Արքուդայւո»

«Բնակութիւնք միտրանից՝ հանդերձ տնտեսատունիւ, սեղանատունիւ, գինեւատունիւ, մոմխտանայիւ, և պատրիարքարանիւ, է հիւսիսային, և յարեւմտեան կողմէն վանիցն: Իսկ օթեւանք, և տեղիք տէրութեան ուխտաւորաց՝ որք են յօդնաթիւ, և բազմազան, բաժանեալ զաստիճանս իւրաքանչիւր քաղաքացւոց, է հարաւային և յարեւելեան կողմէն: Եւ ունի ամենացանկալի սուրբ Աթոռս՝ բազմակերպ վաշիշտութիւնս, թէ ի կողմանէ ապահով բնակութեանց, մենաւտանից, և դարպասից, և թէ ի կողմանէ քաղցրաճաշակ, և բարեհամ ջրհորաց և ձիթենաստան պարտիզաց, զի ունի թէ յարեւմտեան կողմանէ, և թէ հիւսիսային, բազում գեղեցիկ պարտէզս, վայելուչ, և ծաղկալի բուրստան ի խրախտութիւն և ի զուարճութիւն սրտից բնակողաց, և վայելողաց»:

«Նաեւ ունի լայնածիփ և ընդարձակ դաւիթս և հողեատունս ուր նախապէս անդ իջեալն տէրութեան ուխտաւորքն մընալով Կ օր անդ, և զկնի նըւիրելոյ զդորմութիւնս իւրեանց ելանեն իւրաքանչիւր ոք յառանձին խուցս և բնակութիւնս»:

«Եւ այլ պէս պէս պատշաճաւոր և վայելչական զարդիւքն է պճնեցեալ սուրբ դահս, որոց պատմելն մի ըստ միովէ, է անկարելի, և տնհնարին, վասն որոյ այս քան սակաւուկ և համառօտակի պատմութիւնս բաւականացի առ ի ծանուցանել զգերապատուութիւն Սրբոյն և մեծի Աթոռոյ, ջերմացելոց տնձանց սիրով սրբոյ ուխտիս: Զոր ինքն Քրիստոս փրկեալ ազատեցէ յամենայն չարեաց և նեղութեանց, սրահելով հաստատուն և պայծառ մինչև միւստանգամ զալուստն իւր, ամէն ու (Կ'աւարտի էջ 103բ):

(Շարունակելի)
Աւիլիքս, Գանգաս
U. S. A.

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻԻԹԱՐ ԱՅՐԻՎԱՆԵՑԻ

ՆՈՐԱԳԻՒՏ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԵՐԿԵՐ

Իսկ սքանչելի այրն Նոյ և մշտապաշտաւն ձգնաւորքն Թանտէ վանից անհանգիստ պաղատանաւք և ջերմանողն արտասուաւք ի գութ շարժեալ զամէնողորմն ած., զաղարեցաւ⁽¹⁾ շարժումն և փորատեցաւ խաւարն⁽²⁾ յետ, և աւուրն, և էին կորուսեալ ոգիք, ժո. որք կենդանոյն ընկղմեցան ի դժոխս: Իսկ սինւթորքն, որք արբին զբաժակ բարկութեն. այ., բանտագուշեալք և միջաբեկեալք և կարկափեալք. յետ բազում աւուրք հազիւ եկեալ ի սղալութիւ, սեւազգեստեալ քրձասղաժք⁽³⁾ եղեն ի վր. անմխիթար մեռելոց իւրեանց: Իսկ մնացեալքն ի Մո-

զանէ ոչ իշխեցին կալ ի տեղառջն. այլ փոխեցան ի գլուխ զաշտակին, ի մէջ Իրիզա վիմացն՝ առ եղբր գետոյ, բայց ոչ բժշկեցան բնախն ի բեկմանէ բարկութեն. այ. մինչև ցայսաւր:

Արդ յետ. և աւուրն ժղվեալ իշխանք աշխարհին համարէն բազմուրն.՝ կոչեցին առ իւրեանս զկթղկսն. հայոց զտր. Դաւիթ, և ժողովեալ ի գեղաքաղաքն Արկադ, արարեալ ցայդապաշտաւն և ընդ լուսանալ տոաւաւտին, բացեալ զպատուական մարմինն նր., որ այն ինչ անապական էր մնացեալ, և բուրբէր հոտ կենաց որպ. կնդրկի, և երեւէր զուարթատեսիլ որպ. զաւրէն կենդանոյ, և տարեալ զնա ի Թանտեաց վանս, որոյ բնակիչքն մշտնջենաւորք և մշտապաշտաւնք էին. անդ աւարեալ տապաքարեղէն, յոր եզեալ զսրն. և ի հանդիստ փոխեցին, և ինքեանք ընկալեալք ահութիւք. ի սրբոցն, գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս: Իսկ հրպն. սր. ձեռնադրեաց յաթոռն Սիւնեաց զկնի Ստեփաննոսի զտր. Յուսիկ եղբորորդի սրբոյն:

(1) զաղարեցաւ: (2) խաւարն:

Իսկ բնակիչք տեղւոյն շինեցին խորան ի վր. հանգստարանի սրբոյն, յորմէ ցաւազնեալքն գտանէին բժշկութի. և մեղաւորք զթողութի.:

Ապա ուր ուրեմն ի սգայութի. եկեալ կնոջն տիրասպանի և բազմամեղի, ինքնանախատ եղեալ աշխարհալուր հանդիսիւ պատմէր զգործս իւր: Մերկացեալ հանգերծից և բոկացեալ և հերայնատ խալտառակեալ, ի ծունկս ընթանալով, ծեծէր քարամբք զկուրծս իւր, յորմէ հոսէին վտակք արեան, կացեալ յարեմտից կողմանէ հանդէպ մատրանն, յայնկոյս ձորոյն, թաղեաց զինքն կենդանոյն մինչև ի ըստինան, նոյնպէս ծեծելով զկուրծսն, զոչէր բազում աւուրս ընդդէմ սրբոյն ազգի ազգի բանս խանդաղատականս: Ապա յաւուր միում ի ժամ պտրդին. ձայն լսելի եղև ի տապանէ սրբոյն, որ ասաց բարձր բարբառով. Ո՞վ կին դու, թողեալ լիցին քեզ մեղք քո: Զոր լուեալ ամենեցուն փառս և ահութի. և զոհութի. և տուն այ., որ այսպ. փառաւորէ զսրս. իւր կենդանուր. և յետ մահու: Բայց կինն ոչ մեկնեցաւ ի տեղովէն, այլ անդէն մեռաւ և ի սոյն թաղեցաւ, որ կայ յայտնի: Կատարեցաւ սր. հրպն. Ստեփաննոս Ի. ՃԶԴ. ԹԸԼԱ. կոնին հայոց, յամառային եղանակին, ի վերացմանն Եղիայի մարգարէի, ի հրտից, Ժէ. և յուլիսի, ԻԱ. յաւուր յիշատակի սրբոյն Մարգարտայ և Սիմէոնի աղաւաչի և Յովհաննու եղբարն:

Այս ամենագով բազմերջանիկ սր. հայրապետս ի մանկական տիեց սնեալ սրբութի. և անարատութի., վարժեալ արիւնաւք և իմաստութի., սպասաւորեալ տն. սրբութի. և երկրեղածութի., չըջելով ընդ բազում աշխարհս⁽¹⁾ և ապա եկեղեցի բարձրայտրի և հրաշալի ի քարանց կազմելոց յաւրինեալ. և ժողովեալ վերասացեալ իշխանքս և աղատքն ամ. յաւուր նոր կիրակէին ի նաւակատիս նորոգչէն տաճարին տիրարնակ, որ և բնակարան փառացն այ. և քաւարան ամ. յանցաւո-

րաց, սպասաւորութի. իմոյ անարժանութե., որ և տարժանեցայ ի յարինում ճառիս և յերաժիշտ շարականիս ի փառս և ի պատիւ հանդիսահրաշ տաւնիս սրբազնակատար հրպիս. մերոյ տն. Ստեփանոսի Սիւնեաց վերադիտողի: Որոյ աղաւթիւք և բարեխօսութի. բացցի դուն ողորմութե. այ. ի վր. ամ. աշխարհի, հեղցի առատապէս զթութիւք. արարչին ի վր. արարածոց իւրոց⁽¹⁾. վերացին ցատումն և չոր պատահարք յաւոց և յանգստանաց, քաղցրասցին կամքն վերին ստեղծուածոց իւրոյ ձեռին: Բացցին շտեմարանք անբաւ բարեացն այ. և շնորհացին պարզեք զանազանք ամ. խնդրողաց, թգրաց. քրիստոնէից յաղթութի., իշխանաց մերոց քաջութի., տպատաց մերոց արիւթի., աշխարհի մերում խաղաղութի., եկեղեցեաց ամենից հաստատութի., քհայից սրբութի., ժողովրդականաց երկրւղ և լսողութի., հիւանդաց բժշկութի., ցաւազնեոց առողջութի., նեղեոց անդորութի., մեղաւորաց քաւութի., յանցաւորաց թողութի., սգաւորաց մխիթարութի., տղայոց պահպանութի., երիտասարդաց դարութի., ծերոց դարձ և ապաշխարութի., և համարէն հանդուցեցոցն հանդիստ և ողորմութի. խաչանիշ նստաւամբ աջոյ սր. հրպիս.՝ ահեսցի. և պահպանեսցի աթոռ իշխանութե. տանս Հաղբակաց, որ կայ հովանաւորեալ ի ներքոյ սրբատարած թեոց սորա, երկարեսցի⁽²⁾ փառաւք ազգս այս և իշխանութիւս. մինչ ի կատարած աշխարհիս: Աջովն այ. յաջողեսցին իշխանքս մեր և զօրք իւրց. յամ. գործս արիւթե. և արդարութե.: Իսկ որք սատարեալք ի սրբարանի սր. հրպիս., սրբեսցին յամ. մեղաց և նորոգեսցին հոգով զիտութի. որք հաւատով զիշատակս սորա կտրեսցեն., կատարեսցին ամ. խնդրումք նց. հոգեկանք և մարմնականք: Պայծառացի և վայելչացի ահութի. գաւառս Վարդէձորոյ, աղաւթիւք սր. հրպիս. տարածեսցի ահութի. բազում

(1) Ակներեւ է, որ այստեղ պակասաւոր է ձեռագիրը. շարունակութիւնը ոչ միայն չի կապուում, այլ և չկան իշխանների և ազատների անունները, որոնք ներկայ էին նաւակատեաց տոնին: Իշխանների անունները յայտնի են մեզ մէջ բերած արժանագրութիւնից:

(1) Այստեղ միջանկեալ կերպով գրչի կողմից աւելացրած է ցաւազնեոց ցաւոյ շնորհաց և ողորմութե. ի վր. ստացողի սր. գրոցս Մելքիսեթ կրտսնաւորի և ծնաւդաց նորին, կենդանեաց և մեռելոց, որ հանեցինք բնագրից:

(2) Զ-ը. յերկարեսցի:

տորա⁽³⁾), յամ. շրջակա սահմանացս մեր-
ժեսցին տնէձքն և մերձեսցին ահաթիքն.
այ. և ածարեալ հրպիս. ի վր. անդաստա-
նաց Մոզան մեղապարտի և ազգին արիւ-
նահեղին, քաւեսցի և սրբեսցի զեաւղն այն
և զաւառքն ամ. որսկմամբ սբ. արեանն
քիւ., յարենէ սբ. հրպին., հաշտի սբ.
հայրս մեր արեանապարտ զաւակացս իւրոց
և հաշտեսցուցէ զհայրն ած. բոլոր զաւա-
ռիս, թողցին մեղք մեղաւք կենդանեացս

և զաւրասցի ողորմութիւն. այ. ի վր. մեր,
այժմ և հանապազ և արժանացուք մեք
ամբ. զրիւ յորդիս հաւրս մերոյ հոգեորի
և ժառանգել զերկնից արքայութիւն. ընդ
ամ. սբս. և սիրելիսն այ., յորոց միշտ և
հնպզ. ահի. և փառաւորի սբ. երրորդու-
թիւն. այժմ և միշտ:

ԳԱՐԵԳՐԻՆ ԱՐՔԵՊ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆՅ

(ՎԵՐՋ)

ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

(Պատասխանս Հ. Ա. Ղազիկեանին)

5. Չպիտի բառը շիտակ և երանգաւոր՝
ուժգին ձև համարած էի հակառակ Հ. Ա.
Ղ. ի մերժումին. ինք գրած էր թէ չպիտի
գրողը ստիպուած է չա-ն շեշտել, բայց
չա-ն բաղաձայն ըլլալով չի շեշտուիր: Ես
ալ ցոյց տուած էի թէ բնական է որ շեշտը
կ'առնէ այն ձայնաւորը որ չա-ին տրտա-
ւանումը կարելի կ'ընէ, այսինքն ըթ-ը,
հնչուող բայց չգրուող: Անմիկնելի՛ հակա-
սուրեալք մը Հ. Ա. Ղ. այդ ըսածս թէ՛ կ'ըն-
դունի («Ես կ'ընդունիմ» կը փակագծէ),
և թէ՛ չընդունիր, և կ'ուզէ որ ետ առնեմ
«արտառոց» ածականը որով որակած էի
բաղաձայնը շեշտելու իր ենթադրութիւնը:
Կ'աւ, ըսենք թէ ետ առնեմ. «և սակայն...
կը դառնայ»...

Գրած էի թէ չ'պիտի բառին նման շեշ-
տեալ ըթ ունին նաև՝ ն(ը')բբորէն, գ'րա-
բար, Մ'կ'րտիչ, Վ'աւմ, Տ'րգատ, չ'ըմ-
բուներ, չ'զգար և այլն: Ն'բբորէն և նման
բառերուն համար Հ. Ա. Ղ. ինքզինքին
թոյլ կու տայ, անցեամբ և խեղաքիւ-
մամբ, ըսելու թէ շեշտուող ըթ չունին,
այլ ու՛ նուրբ, զուր բառերէն: Կը նշանա-
կէ որ Հ. Ա. Ղ. «ն'բբորէն» կը հնչէ,
նոյնիսկ եթէ «նբբորէն» ալ գրէ. այս պա-
րագան... իր աշակերտներէն կը հարցը-
նենք: Ուրիշ խօսքով՝ Հայր Արսէնի տրա-
մարանութիւնն է թէ իր կերած միսը միս
չէ, այլ... խոտ, քանի որ խոտակերի մը
մարմնէն առնուած է... Չերկարեմ. պարզ

է որ կը հնչենք՝ նո'ւրբ հիւսէ, բայց՝ ն'ր-
բորէն. (եթէ կարելի լինէր այս շեշտերը
սլիտի ստորագծէի):

Զ'ըմբուներ ձևը Հ. Ա. Ղ. կ'ընդունի,
բայց չ'զգար-ը «անձանթ լեզու» կը հա-
մարէ: Այս պարագային նա կը մոռնայ թէ
աչքէն դատ... ակտնջ ալ ունի, ակտնջ՝
որու գերը խօսուած լեզուին մէջ խիստ
շատ տեղի առաջ ու կարեոր է քան աչ-
քինը: Նա կը տրամաբանէ թէ երբ ըթ-ը
տեսանելի է գրի ձևին տակ՝ կրնայ շեշտ
առնել, բայց երբ չգրուող ըթ է՝ շեշտ չի-
կրնար առնել: Ատով պարզապէս ըսել կ'ու-
զէ թէ խօսելու ատեն չէ որ կը գործա-
ծենք շեշտը, այլ... գրելու ատեն: Իսկ
բոլորիս գիտցածն ալ աս է թէ չ'(ը')զգար
հնչելու ատեն շեշտը չա-ին և դա-ին մի-
ջե կը գնենք, գիրդէտն ալ, գիրչդէտն ալ,
«ուսն»⁽⁶⁶⁾ ալ, թերուսն ալ, անուսն ալ:

Բայց Հ. Ա. Ղ. չխօսիր Տ'րգատ և այլն
կոչականներուն մասին, որով գոնէ հոս
ընդունած կ'ըլլայ թէ ձայնաւորէն դատ
բաղաձայնի վրայ ալ շեշտ գնել կարելի է
երբ հոն հնչուող, թէ և չգրուող, ըթ կայ:
Ա'լ ազատ է ենթադրելու թէ ուրեմն բա-
ղաձայնն ալ շեշտ կ'առնէ, և ազատ է ար-
տառոց չհամարելու այդ ենթադրումը: Շեշ-
տուող ըթ-երու օրինակներ են նաև բար-
բառներու հետեւալ կենդանի և բնաձայն
արտայայտումները. — չթ'ր չթ'ր նուչ կո-
տրտեց, խի'ր խի'ր կերաւ խոտը, քթ'ր քթ'ր
կերաւ շաքարը (հմտ. կտրել և կճրտել-
ին հետ), ճփ'լ ճփ'լ իւղը կը կաթի, չփ'լ
չփ'լ լոգցաւ, բտ'ր բտ'ր կ'երթայ կուզայ,
ջուրը փաթ'ր փաթ'ր կը վազէ և այլն և այլն:
Հ. Ա. Ղ. գրած էր թէ պիտի գիմա-
ղուրկը ուժ չունի չա գիրը չալկելու...

(3) Այստեղ մի բան պակաս է, միտքն աղաւադ:

եթէ չալիէ՝ ուրեմն երբ և քող ալ պէտք է չալիենք: Հ. Ա. Ղ. դարձեալ կը պնդէ այդ ըսածին վրայ, հակառակ անոր որ ես փաստովի հերքած էի դայն, ցուցնելով թէ պիտի բայ է վերջապէս, և իբր ալ չա կ'առնէ ինչպէս միւս բայերը (զացի՝ չգացի, ունիմ՝ չունիմ եայլն), մինչդեռ երբ չադ-կապ է և չա չառներ. քող-ն ալ թէ և բայէ յառաջ եկած է, բայց հրամայական այն ձևէն՝ որ չա չառներ: Այս ամենապարզ փաստերը աւա՞ղ որ դուր անցած են, և Հայր Արսէն կը շարունակէ անցեալումը և կը թմբկէ նոյն առարկները: Նա պարզապէս տրամաբանած կ'ըլլայ թէ քանի որ ինք վանական է և Արսէն կը կոչուի, ուստի Արսէն կոչուելու են ... բոլոր վանականներն ալ, և ... Թրոնսայի նախարարներն ալ ...

Ամենուս գիտցած մէկ տարրական բանը յիշելուս վրայ՝ թէ բայերը չա կ'առնեն (զացի՝ չգացի եայլն) Հ. Ա. Ղ. ո՛ւրիշ ո՛ւր, գիւտ մը ընողի յաղթական և գոհունակ շեշտովը, ընթերցողին օգնութեան (իմա զայն մոլորցնելու) կը դիմէ հարցնելով թէ «Երբեք լսե՞ր ես որ հայ մը չ'գիտեմ, չ'գացի, չ'գրէ ըսէ՞»։ ատով ինծի կը վերագրէ տրտառոց բան մը — որպէս թէ ես ըսած ըլլամ թէ՝ որ որ չա կայ, հոն ... շեշտ ալ կայ ... : Ես կ'ըսեմ թէ արգանակին մէջ քչիկ մը աղ զնելու է. իսկ ինք առիթ կը գտնէ ամենայն լրջութեամբ առարկելու թէ՝ ո՛չ, պարոն, արգանակը հեղուկ է, թէյն ալ հեղուկ է, արգանակին մէջ աղ զնողը թէյին ալ մէջ աղ կը զնէ, բայց թէյին մէջ աղ զնելը սխալ է, ուստի ... արգանակին մէջ աղ զնելու չէ ... : Ես ալ նոյն ծիծաղելի գիրքին մէջ պիտ' ըլլայի եթէ տրամաբանէի թէ քանի որ Հայր Արսէն զնա՞ բառին այր-ին վրայ շեշտ կը զնէ, ուստի բոլոր այրերն ալ կը շեշտէ, ուստի իր ստորագրութիւնն ալ ... չորս շեշտ ունի ... : Ահա թէ փաստերու անցեալումն ու անցիկը վերագրումը ուրե՛ր կը տանին։

Չէ՛, Հայր Արսէն, ո՛չ բոլոր այրերուն շեշտ կ'ընկերանայ, ոչ ալ բոլոր չա-երուն։

Հ. Ա. Ղ. կ'ըսէ թէ քուն բայը շեշտու-լու է, և ոչ թէ պիտի, օրինակ բերելով թէ «պիտի գրե՞ս» հարցնելու ատեն հար-ցումը բուն բային վրայ կը զնենք։ Այո՛, բայց այդ՝ բային հաստատական ձևն է, իսկ

միասականին մէջ պարագան կը փոխուի. պարզ քննութիւն մը բաւ է ցուցնելու թէ միասական քայլերու զանազան ժամանակներուն մէջ չա միասակեցը և շեշտը կը դրուին ոչ քե քուն քային, այլ օժանդակ քային վրայ. —

կը չահի՛մ	չե՛մ չահի՛ր
կը չահէ՛ի՛	չէ՛ի չահեր
չահա՛մ կ'ըլլամ	չահած չե՛մ ըլլար
չահա՛մ կ'ըլլայի	չահած չէ՛ի ըլլար

Նոյնպէս ալ՝

պիտի չահի՛մ	չ'պիտի չահի՛մ
պիտի չահէ՛ի՛	չ'պիտի չահէ՛ի

Ասոնց մէջ չեմ, չէի, չպիտի օժանդակ են, ու չա և շեշտ կ'առնեն, առանց զանոնք գլխաւոր բային թողու։ Դիտելի է որ առողանութեան նշաններն ալ հոգովի մասնիկին վրայ կը դրուին, և ոչ թէ բուն բառին. (գրե՛ով գրէ, եայլն)։

Իբր թելադրական պարագայ յիշած էի թէ գրաբարի ժխտական բայերն ալ շեշտը կ'առնեն առաջին վանկին վրայ. բայց աւելի բացատրութիւն չէի տուած հակիրճութեան սիրոյն, վստահ ըլլալով թէ զոնէ Ղազկիկեաններուն համար պարզ էր ըսածս։ Սակայն Հ. Ա. Ղ. այդ վստահութիւնը ունենալու իրաւունքէս ալ կը կապտէ գիտ. «Եր գրաբարի մէջ» կը գոռայ, և զիս հերքելու համար անցիկը վերագրում մը կ'ընէ, սուտ չգիտուի ձևանալով, որպէսզի ինքն-գիրը իր ուղած կողմը քաշքշէ, սակայն ատով կացինը իր ոտքին զարնելով. — որպէս թէ ես ըսած ըլլամ թէ գրաբարի մէջ կ'արտասանեն՝ չ'գործեցի, չ'տեսնիցեմ, չ'բերիցէ։ Սակայն իմ քչիկ պտիկ գիտցած գրաբարիս մէջ գրուած կան նաեւ — ... ո՛չ գիտեն ... , ո՛չ կարէ քաղաք թաք-չել ... , ո՛չ պարտ է իմանալ ... , ո՛չ է աշակերտ լու քան ... ո՛չ միաւորի ... ո՛չ հաւատամ քեզ ... ո՛չ իմացան գրանն ... : Եայլն եայլն եի՛ԱՅԼԷ։ Պարզ կը տեսնուի թէ «գրաբարի ժխտական բայերն ալ շեշտը կ'առնեն առաջին վանկին վրայ»։

Եւ հակառակ հայերէնի կանոնին, Հայր Արսէն չպիտի-ն մերժելով խնդիրը փակելու համար, իբր ուժգին ձև կ'առաջարկէ «չը-գրե՛մ պիտի» ձևը, որ նոյնպէս յստակ ու բացատրիչ է ըստ իս (համաձայն զանազան լեզուներու այս սովորական երևոյթին, ոչ

բով հաստատական բայերու շնչալը վերջին մասին վրայ է, իսկ ժխտականներուն՝ տուալին)։ սակայն եթէ նա հետեւողական ըլլար գէթ ինք իրեն, ատանկ առաջարկ ընելու չէր, ապա թէ ոչ՝ ինք ալ ըսել կ'ուզէ թէ (ի՛ր տողերը իրեն դարձնելով), «... իրենք (նախնիք) օրէնք կը դնեն, ես չեմ կրնար դնել...»։ «Ես պիտի... խորհուրդ տայի իրեն որ թողու աջամով (°) ճամբաները, ընտրէ շիտակը, սիրէ հայ լեզուն, սիրցնէ իր աշակերտներուն ... ու ստեմնասիրէ աշխարհաբարը ... և ետ կենայ մարմաջէն իր գլխէն օրէնքներ դնելու լեզուի մը, որ արդէն ձեւաւորուած է...»։

6. Կ'ստանաւ ձեռն պաշտպանած են հանգուցեալ թէոգիկ և արժանաւոր բանաստեղծ և «Արև» օրաթերթի յատկաւիտ խմբագիր Վ. Թէքէեան, իրուամբ առարկելով թէ կը ստանաւ ձեռով կրկնակ ըթ կարգալու վտանգ կայ ինչ որ աղեղ է։ Զ. Ա. Ղ. պատասխանած էր թէ սովորող շիտակ կը կարդայ, իսկ եթէ խնդիրը չըսովորողներուն վրայ է, «ո՞ր աղղի զրգեղաները ի սէր ժամկոչներու փոփոխութիւնները ի սէր ժամկոչներու փոփոխութիւնները»։ Ես այդ խօսքին մէջ իրաւամբ տեսած էի արհամարհ հանդէպ «ստիկին», ժամկոչին», զոր սակայն Զ. Ա. Ղ. կերպը կը գտնէ մերժելու։ Զարմանալի մերժում։ ուրիշ կարդացողներ ալ այդ արհամարհը նկատեցին։ Հայր Արսէն ծանօթ եղած ըլլալու էր թէ մասնաւորապէս Պոլսոյ մէջ «ժամկոչ, փորացու, նոյնիսկ վարժապետ» բառերը (հազար ամօթ անոնց որ վարժապետը մինչև հոս իջեցուցած են...) արհամարհելի անձերու առումով գործածուած են։ Ծանօթ է նաև որ հայութեան հազարին, բիրին մէկը միայն՝ ժամկոչ է, և Հայր Արսէն իրաւունք չունէր մնացեալ զանգուածի թերու մասն ալ այդ սակաւաթիւներուն անունովը որակել ու մկրտել։ Միշտ նոյն սխալ ընդհանրացումը, այս անգամ արհամարհի զգացումով ալ տգեղացած։

Կը ստանաւ՝ պաշտպանելու տտեն Զ. Ա. Ղ. ուրիշ սխալի մը մէջ ալ կ'ընայ, ստանալ, ստիպել և նման բառերուն սէրը նոյնացնելով Ֆրանս։ spectacle բառին s-ին հետ, հակառակ անոր որ ուրիշ առթիւ մը դարձեալ ինք է որ կ'ըսէ թէ «մեր սէր գիրը ոչ-նայ տառերուն առջև ըս կը

հնչուի»։ Կրնա՞յ ըսել թէ այդ Ֆրանս. բառին սկիզբն ալ ըս հինչը կայ։ Հակասութիւնը ակներև է։ Յաճախ այդպէս է Զ. Ա. Ղ., ինքզինք պաշտպանելու համար հակառակ եղբերու վրայ կը ցատկորտէ, և ինքզինք կը հակասէ։

Spectacle-ին s-ը առանձին վանկ չէ, ուստի և ձայնաւոր չունի, ուստի և չենք կրնար le-ին ալ ձայնաւորը քննելով l'spectacle գրել։ Մինչդեռ ստանամ-ին սէ-ն առանձին վանկ մը կը կազմէ ունենալով իր ձայնաւորը՝ ըթ, որ այլևս աւելորդ կը դարձնէ կը-ին ըթը, և կրկնակ ըթէ խոստովելով կը գրենք կ'ստանաւ, առանց հակասութեան և չիփթութեան մէջ լոյնալու, ըստ հայերէնի յստակ և ուղիղ հնչադրման կանոնին։ Դաստը այն է որ անկարելի է այս ձեռն սխալ կարգալ։

7. Ռեւերեն, բրֆեռեն ինք սխալ կը համարէ տարամերժօրէն։ իսկ ես՝ ուղիղ, առանց մերժելու իր սլարապրիլ ուղած «ստեղծէն» ձեռն ալ ուղիղ ըլլալը։ Որովհետեւ բառի մը հնազոյն և նորագոյն ձեւերը անհրաժեշտաբար զիրար չեն հերքեր, այլ կը մնան համագոյ, ճիշդ ինչպէս որ ոստին վրայ ճիւղի մը բուսնելովը ոստը հերքուած չըլլար։ «Ռեւերեն», թուրքերէն» բառերը աւելի հին են քան մաշած «ստեղծէն, թրքական» ձեւերը. բայց և ոչ մին սխալ է։ Լեզուն այդպէս է, լայնամիտ, լայնասիրտ և գուրդուրացող՝ իր թէ՛ երէց և թէ՛ կրտսեր գտականներուն վրայ. մինչ Զ. Ա. Ղ. տարամերժ է, և պապէն աւելի պապական։ Հնազոյն՝ տիար, ճանապարհ, ուղարկել բառերը չեն ժխտեր նորագոյն՝ տէր, ճամբայ (ըստ Օրմանեանի՝ ճանապայ) և զրկել ձեւերը։

Զ. Ա. Ղ. աւելի գեղեցիկ և ուղիղ կը գտնէ թիւրք, թիւրքիա, թիւրքերէն ձեւերը «քանի որ այդ աղղը այդպէս կը հնչէ»։ (վերջը պիտի տեսնենք թէ մի քանի օտար յատուկ անուններ ալ այն աղղեւուն հնչածին պէս չգրիր, այլ «հայերէն հնչումով գրէ») [°°°] կը պատգամէ)։ Ես սխալ չեմ համարեր ատենք, որ հաւանաբար աւելի հնազոյն ձեւեր են. սակայն հոս ալ եթէ ինք իրեն հետեւողական ըլլար, ատանկ յեղափոխական գաղափար յայտնելու չէր. իր լեզուով խօսելով՝ ինք ինչ իրաւունք ունի նախնեաց ճաշակը սրբադրելու և լեզ

դուին մէջ փոխումներ մտցնելու. (իր թարգմանութեանց մէջ ալ սողաւարտ բառը փոխել է սողուարտ-ի)։

Տ. Քրամս ձեռն սխալ համարած էր, ըստ ծանօթ կանոնին թէ ոչ չկորսուիր այլ ուրի կը փոխուի. բոյժ՝ բթամատ։ Ես ցոյց տուած էի թէ հայերէնը ոչ-ի կորուսման պարագաներ ունի, և օրինակ բերած էի եօթն արմատ բառեր որոնց ոչ-ը ինկած է կամ ըթի փոխուած, բառաշինման միջոցին։ Հ. Ա. Ղ. անփաստ, պատգամովի և ընդհանուր կողմնակի խօսքերով հերքելու կերպ մը ունի-զոր յաճախ կը գործածէ. — Բը-ժիւկին արմատը բոյժ է ևզեր (չըլլայ թէ... փուշ է), բնակիլ-ինն ալ բուն է ևզեր ոչ թէ բոյն (իմաստին անգամ չյարմարիր), սրանալ-ինն ալ սուր է ևզեր (հոսպ արշաւաւորը-ը ինչ է), խզիլ-ն ալ խոյզ արմատէն է ևզեր (կ'ըսենք՝ բուրգը խուզել, կապը խզել)։ Իսկ պոյտ՝ պտուկ, և պտոյտ՝ պտտիլ-ին դէմ բան չըսեր։ Աւելցնեմ նաեւ՝ կապոյտ՝ կապտորակ, դաշոյն՝ դաշնակ։

Յիշած էի նաեւ թէ իմաստով ալ՝ բոյթը մատերուն ամենէն բուծն է։ Հ. Ա. Ղ. այս բուծ բառը (անշուշտ գիտակցաբար խեղարկուելով) կ'առնէ ոչ թէ բուն իմաստովը, այլ փոխարեքական, և կ'ուզէ փաստել թէ բոյթը ամենէն բուծը՝ բթամատը չէ, այլ ամենէն խելացին։ Հոյ՛ր Արսէն, զաւե՛շտ է աս թէ լեզուական բանավէճ. մատներէն ամենէն բուծը բթամատը չէ՞. ձեռքերնիդ սեղանին վրայ դրէք և մէկ երկվայրկեան զիտեցէք։ Դէ՛ չ մէթոտ չէ, չիտակը, զիմացինի սխալ բան մը վերագրել, զայն քննողատելու առիթ ունենալու համար։

Այս առթիւ ալ Հ. Ա. Ղ. սխալ ընդհանրացում մը կ'ընէ ըսելով թէ ուրեմն կրնանք գրել և լսաւոր, յսալ, բնիլ, դնաւոր (դունաւոր)։ Ես չըսի թէ ոչ-ը միշտ կը կորսուի, այլ թէ գոյութիւն ունեցող բթամատ-ը թուլատրելի է։ Առ այժմ սպասելու է որ իր բերած օրինակներն ալ գործածական ըլլան։

Ինչպէս տեսանք՝ Հայր Արսէն յաճախ կ'իյնայ այդ սխալ ընդհանրացման խոր-խորատը. մի քանի տարի առաջ Մ. Շամտանճեանի «Հայ Կեանք»ին մէջ յօդուածաւարք մը գրած էի ընկերային-քաղաքական հարցերում «Սխալ ընդհանրացումներ»է գգուշանալու մասին. բայց չէի կար-

ծեր թէ լեզուական խնդիրներու մէջ ալ տեղի կ'ունենան յաճախ այդ սխալները, ան ալ Ղազկիկեաններու կողմէ։ Ահա օրինակ մը ևս իրմէ. — Փարիզի Le Foyer թերթը (հայերէն և ֆրանսերէն) Հ. Ա. Ղ. ի մի քանի ուղղադրական պնդումներուն հակառակ յօդուած մը գրած էր սա յոռաշուքանով. «Հ. Ա. Ղազկիկեան նորէն բան ուրիշը ձեռքն է տուր մաքրելու մեր այսօրուան աշխարհարարին ազդիասեան ախտը։ Շատ օգտակար գործ մըն է իր կատարածը։ Ասոր վրայ Հ. Ա. Ղ. անմիջապէս կը բացազանչէ. «Այն ատեն ինչեւ տրգելք հանդիսանալ... մինչդեռ պէտք էր ձայնակցէր ինծի և միտսին մաքրէինք»։ Կը արամարանէ թէ քանի որ Հայր Արսէնը հարիւր կէտերու մէջ գովեցինք ու գնաւ հատեցինք, ուստի անոր մի քանի սխալներն ալ պէտք է կլլենք առանց առարկութեան։ Միւս կողմէն ալ, նոյն թիւը տրամաբանութեամբ, կը խորհի թէ քանի որ թերթը դէմ է իր միայն մի քանի պատգամներուն, ուստի ան իրեն արգելք հանդիսացած կ'ըլլայ, հակառակ անոր որ իր միւս հարիւր ուղղումներուն կը ձայնակցի։ Պարզապէս ինքզինք ամենադէտ և կատարեալ կը դաւանի Հ. Ա. Ղ.։ Անոր տրամաբանութիւնն է թէ քանի որ ծառին պտուղներէն կ'օգտուինք, ուստի անոր բոլոր պտուղներն ալ պէտք է ուտենք, նոյնիսկ եթէ լիկած, թլքած ու որդնոտ ալ ըլլան։ Ո՛րքո՞ն փափաքելի է որ Հայր Արսէն քիչ մըն ալ տրամաբանութեան դասողիք մը վերասերտէ։

Շարունակելի

Խ. Պ. ԲԱՐՏԱՆ

ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բանաւոր մարդը ինքզինքն աշխարհի կը պատշաճեցնէ. անբանաւոր մարդը կը յամառի աշխարհը իր անձին պատշաճեցնելու։ Հետեւաբար ամեն յառաջդիմութիւն անբանաւոր մարդէն կախում ունի։

Այն մարդը որ բանականութեան կ'ուկընդրէ՝ կորսուած է. բանականութիւնը գերի կը դարձնէ այն բոլոր մարդիկը՝ որոնք բանականացի գորաւոր չեն սիրապետելու համար անոր։

ԲԵՐՆԱՐԿ ԾՈՅ

ՄԱՏԵՆԱԻԾՍԱԿԱՆ

ՀԱՅՏԵՆԱԻ ԵՐԵՎԱՆ, Ա. ՇԱՐԲ, ԱՐՄԱՎԻՐ, ՀԵԼԵՆԱՐԵՆ, ՊԱՏՄԱՐԱԾՆԵՐ. ՎԱՃԷՆ-ՀԱՅԵՆ. էջ 126, Ֆելգո 1930, գիմ 75 սկեր:

Կոկիկ հատոր մը մաքուր տպագրութեամբ, որուն առաջին էջը զարդարած է արուեստագէտ գեղանկարիչ Մ. Քէյպպանեան՝ իր մէկ խորհրդանշաբով՝ Հայրենի ծխան:

Տասներկու խորագիրներու տակ պատմուած նիւթերը՝ բոլորն ալ գեղջկական կենցաղէն ու մտախաբէն վերցուած՝ հայրենի անուշ օրերու յիշատակներն իր սրտին այլքերուն մէջ վառ պահող և իր վարպետի զբիւն տակ վերակենդանացնողի մը կողմէն հրապարակուած՝ գրական վայելքին զուգընթաց ընթերցողին կու տան թեկնք՝ վերջիչելու համար ի՞ր հայրենի ծխանը: Նիւթերը, նկարագրութեան ատաղձը չէ այնքան կարեւոր — ինչու որ հայ գեղջկական կեանքը ի ի մտնեցա՞յ — այլ այն կերպը որով ներկանկար կը մտնենայ անոնց Սմէն բանէ առաջ՝ հովուերգակ բանաստեղծի աչքեր՝ բնանկարներուն խորութեան և կեանքին էութեան ընդգոյշ թափանցելու ընդունակ, անոնց շունչ տուող ճոխ պատկերացումներ, նմանութիւններ, զարմուածքներ, գեղջկական բառեր, ասութիւններ:

Սոյն հատորին իր սեռին մէջ ինչ աստիճան յաջող զօրծ մը ըլլալուն իբր ճշգրտակ (critère) նկատելով, արդարեւ, Համաստեղի արդէն հանրութեան սեպականութիւն զարմած «Գիւղըն» ու «Անձրեւը», չենք փորձեր սոյն հակիրճ տողերու մէջ գնահատել անոնց յարաբերական արժէքը, այլ կը բաւականանա՞նք ըսելով՝ թէ միեւնոյն երկնակամարին տակ տարածուող իրենց հայրենի գիւղին ու ծխանին խորհրդանշանով ներշնչուող սոյն զոյգ մը գրիչներուն հասարակաց է ինչ որ կեանք է և արուեստ:

«Գիւղըն» իր «Անձրեւն ունեցաւ» որ ոռոգեց ահօսներն՝ իր երկրի յիշատակին սերմերը սրտին խորքերուն մէջ թաղող մէն մի անհատի. մենք ակնդէտ կը սպասենք՝ որ «Հայրենի ծխան» ալ իր «Արեւն ունենայ» (Բ. ՇԱՐԲ, հրատարակելի), որ իր բարբար թերմութեամբ զօրէ անոնց ծխարձակման և ուռնացումին:

ՇԱՐԱՐՇ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ղետինի մետրոպոլիտներուն և եպիսկոպոսներուն որ երուսաղէմ գտնուին մինչև 21 օր: Կը գրուի նաև երուսաղէմի Յոյն Պատրիարքութեան իրաւասութեան տակ եղող բոլոր թեմերուն՝ որ մէյմէկ ամուսնացեալ քահանայ զրկին պատրիարքական ընտրութեանց մասնակցելու համար:

Քսան մէկ օրուան պայմանաժամը լրանալուն՝ ընտրողները կը հաւաքուին երուսաղէմի Վանքին մէջ: Այս հաւաքոյթին մէջ մետրոպոլիտները և եպիսկոպոսները (և ետքէն եղած ուղղումի մը համաձայն՝ նաև տմուսնացեալ քահանաները), բազմանուն ցանկ մը պատրաստեն ընտրելիներու՝ որոնց ստացած քուէներուն թիւը նկատի չ'առնուիր: Այս ցանկը, կը յանձնուի երուսաղէմի Կառավարչին, որ զայն կը հաղորդէ Բարձրագոյն Դուռ, որպէսզի ան բազմալի անձերուն անունները ջնջուին անոր մէջէն Կեղրոնի Կառավարութեան կողմէ:

Յանկը գտուելէ և երուսաղէմ վերադառնալէ ետք՝ Յունաց Վանքի Տնօրէն Ժողովի (Սինդիկ) անդամներէն, արքիմանդրիսներէն և պրոտոսինկելլոսներէն, զուրսէն եկած բնիկ ծխատէր քահանաներէն, և երուսաղէմի ժողովուրդին կողմէ ընտրուած երկու քահանաներէն բաղկացեալ Ընդհանուր Ժողով մը կը զուամարուի, ուր նախորդ բազմանուն ցանկի մէջէն Եռանուն Յանկ մը կը պատրաստուի, զազտնի քուէարկութեամբ, և Ժողովի բոլոր անդամներուն մասնակցութեամբ:

Այս եռանուն Յանկը Ընդհանուր Ժողովի կողմէ Ա. Յարութեան Մայր Տաճարը կը տարուի, և հոն Յունաց Վանքի Տնօրէն Ժողովին (Սինդիկ) կողմէ երեք ընտրելիներէն մէկը կ'ընտրուի և կը յայտարարուի Պատրիարք, որ կայսերական պետքին ստացուէն յետոյ կը գահակալէ:

Ծ. Խ. — Այժմ ընտրական այս Կանոն է ի զօրու. միայն թէ, անշուշտ, «փոխելով զփոփոխելին», և Տաճկական Կառավարութեան տեղ ղենով Բրիտանականը:

Նաև՝ ծխատէր կղերին թիւը բարձրացնելու և 22-ի հանելու ջանք մը եղած է տեղացիներու կողմէ Հանգուցեալ Պատրիարքին և Կառավարական Կոմիսիոնի մը հաւանութեամբ, բայց այդ ջանքը օրինական ելքի մը յանգած չ'երևիր:

ՅՈՒՆԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐԿԻՆ

ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿԸ

(Համաձայն «ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ԲՈՒՄ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՕՐԷՆԵՐԸ» կոչուած 1875ի Կայսերական Կանոնադրութեան)

... Տեղապահի ընտրութենէն յետոյ ընթերցողականներ կը զրկուին բոլոր Պա-

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՀԱՆՐԱՊԵՏ ԱՄԵՆ. Տ. ԴԱՄԻԱՆՈՍ
ՅՈՒՆԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԻՆ ԵՐՈՒՍԱԿԵՄԻ

Յունաց Երուսաղէմի Պատրիարքը Ամեն. Տ. Դամիանոս վախճանեցաւ օգոստոս 14-ին, ուրբաթ օր, իր 84 տարեկան ալեւորեալ հասակին մէջ աստիճանական կախուածէ։

Ն. Ամեն. Տ. Դամիանոս Պատրիարքը ծնած է 1848-ին, Սամսո։ Քսաներեք տարեկանին Երուսաղէմ կուգայ և Ս. Գարութեան միաբան կ'ըլլայ։ 1877-ին քահանայ և 1891-ին եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի։ Նախապէս չորս տարի Թիֆլիս մնացած էր իբր Պատր. Ներկայացուցիչ։ Ասկէ յետոյ ատեն մը իբր Երուսաղէմի Պատր. Փոխանորդ՝ կը մնայ ի Կ. Պոլիս։ 1891—1897 թիվներէ մի տեսչութեան պաշտօնը կը վարէ։ 1896-ին կը մեկնի Թուսիա, մասնակցելու համար Նիկիոյ Բ. Գարի օծման։ Տարի մը ետք Երուսաղէմի Տեղապահ կ'ընտրուի և նոյն տարին օգ. 15-ին Յոյն Պատրիարքութեան Աթոռը կը բարձրանայ։

Ն. Ամեն. Տ. Դամիանոս փոթորկայոյշ պատրիարքութիւն մ'ունեցած է։ Օսմ. Սահմանադրութեան հրատարակութեան տարիէն, 1908-ին, Պաղեստինի Որթոդոքս արարներուն և Պատրիարքութեան միջև խնդիրներ կը ծագին։ Պատրիարքին հետեւած ուղղութիւնը ընդհանուր զբաղւածութիւն կը պատճառէ Յոյն Միաբանութեան մէջ, որ զայն զեկտմբերէն մինչև փետրվար (1909) կ'աթոռադրէ։ Կ. Պոլսոյ և Ալեքսանդրիոյ Պատրիարքները կորովի կերպով կը պաշտպանեն Միաբանութիւնը, որ սակայն կառավարութեան և ուրիշ ազդակներու առջև տեղի տալով կը հաշտուի կարգութեան և իր Պատրիարքին հետ։ Մեծ պատերազմի վախճանին, երբ Ն. Ա. Տ. Դամիանոս Դամասկոս տարուած էր, Երուսաղէմի յոյն Միաբանութեան կողմէ նոր քանք մը կ'ըլլայ Պատրիարքը ձգելու։ Բայց այս անգամ դարձեալ փորձը անյաջողութեան կը մատուցի՝ Սահմանադրական Օրէնքին մէջ (1875) Պատրիարքի ամբաստանութեան լիարարեալ յղուած մը գոյութիւն չունենալուն հետեւանքով։

Ամեն. Տ. Դամիանոս Պատրիարք եղած է յարատեւ և կորովի կրօնապետ մը։ 1922-ին, իր Պատրիարքութեան 25-ամակին տօնախմբութեանց առթիւ Անդլոյ Թագաւորէն ստացած է K. B. E. (Ասպետ Բրիտանական Կայսրութեան) տիտղոսը, (որ եօթ տարի ետք Հանգուցեալ Դուրեան պատրիարքին ալ շնորհուցաւ)։ Իր շրջանին էր որ Պաղեստինի յոյն Որթոդոքս եկեղեցւոյն Խառն ժողովով ստեղծուեցաւ 1909-ին։ Նաև՝ Անդլիական կառավարութեան կողմէ Տնտեսական Յանձնախումբ մըն ալ Յունաց Վանքին մատակարարութիւնը ձեռք առաւ թուականէս տաս տարի առաջ, և տակաւին կը զործէ՝ Պատրիարքարանին մեծագումար պարտքերը մաքրելու նպատակաւ։

Հանգուցեալ երջանկայիշատակ Տ. Դամիա-

նոս Պատրիարքը Հայոց Վանքին և Միաբանութեան հետ հաշտ և սրալիւր յարաբերութիւններ մշակած է։

Թաղման կարգը տեղի ունեցաւ 15 օգ. չորաթ օրը, ժամը 3-ին, Յունաց Վանքի Ս. Կոնստանդինոս և Ս. Հեղինէի եկեղեցւոյն մէջ, հանդիսապետութեամբ Գեր. Տ. Կեկաղիոն Արքեպիսկոպոսի, որ Պատրիարքին վախճանած օրն իսկ Տեղապահ ընտրուած էր։ Հանգուցեալ Պատրիարքը հանդիսական վառաւոր զգեստներով նստեցուած էր աթոռի մը վրայ սաղաւարտի դուխա Ս. Գարութեան յունաց Տեսուչը կարգաց զամբանական մը։

Արարողութեան ներկայ էին, եւ յետոյ յուզարկաւորութեան հետեւեցան Հոգեւոր պետեր կամ անոնց Ներկայացուցիչները, Բարձր Կոմիսսիոյ ներկայացուցիչը, Երուսաղէմի Կառավար. չին Տեղակալը, Հիւպատոսներ և բազմաթիւ պաշտօնական անձներ։ Հայոց Պատրիարքարանին կողմէ ներկայացան Գեր. Տ. Մկրտիչ Նոյս. և Հոգ. Տ. Տ. Գէորգ, Սուրէն և Գարգե վարդապետները և Պատրիարքարանի Դիւանապետը։

Օծման արարողութիւն չունի Յոյն եկեղեցին. հետեւաբար, եկեղեցական դասը ննջեցեալին ձեռքերն ու հակաւոր համբուրելէ ետք՝ դուրս բերին զայն եկեղեցիէն և սկսաւ յուզարկաւորութիւնը։

Ամբողջ Յոյն Միաբանութիւնը, արքեպիսկոպոսներէն մինչև միաբան վանականներ կազմած էին երկար թափօր մը։ Հանգուցեալին բազմաթիւ պատուանշանները կը կրէին բարձրու վրայ ութ քաղցրամանգրիտներ՝ քայլելով Աթոռ-զագաղին երկու կողմերէն։ Երբ թափօրը Ս. Յակոբեանց մեր Վանքին աւագ դրան առջև հասաւ՝ ննջեցեալը, որ ամբացուած էր աթոռին վրայ, և նստած դիքքով խաղաղ զիմազիմ մ'ունէր, զրուեցաւ վար. եւ Պատր. Տեղապահ Տ. Միքայիլ Սրբազանին գլխաւորութեամբ, զգեստաւորեալ, և վարդապետ և սարկաւազներով, հանդատան կարգ կատարուեցաւ, որուն համար Յունաց Տեղապահը մասնաւոր շնորհակալութիւն յայտնեց։

Ապա թափօրը ուղղուեցաւ Սիոնի Յունաց գերեզմանատունը, և հոն ննջեցեալը ամփոփուեցաւ մասնաւոր գետնափոր դամբարանի մը մէջ, նստած վիճակի մէջ զրուելով դամբարանին մէջանգլ, որուն մուտքը ապա կամարով ծածկուեցաւ։

Հաղաքներով ժողովուրդ կը հոտէր յուզարկաւորութեան թափօրին և տեղացի և անդլիացի օտարկաններ և թուարաւ կարգ ու կանոն կը պահպանէին։ Եւ քաղաքին փողոցները խնդուեցան բազմութեամբ, անահեկալ շփոթութիւն մը պատճառելով կառավարութեան՝ որ անդիտակ Պատրիարքի վախճանելիքին, նախորդ օրէնէ խտիւր արգիլած էր, քաղաքական պատճառներով, ժողովրդական հաւաքումները փողոցներու մէջ։

Սիոն աղօթքներ և մաղթանքներ կ'ուղղէ առ Բարձրեալն, Սրբազան Հանգուցեալին հոգւոյն ի հանգիստ։

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԸ

ԵՒ ՊԱՏՐԱՐԻՔԱԿԱՆ ԸՆԴՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հեռեւեար Ս. Արոսոյ Պատրիարկական ընտրութեան համար Մայր Աթոռի եւ Պատրիարքարանի միջեւ կատարուած պաշտօնական բորակցութիւնն է։—

11085-15

3 յուլիս 1931

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻ

Տ. ԽՈՐԷՆ Ս. ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՍՍ ՄՈՒՐԱՏՔԷԳԵԱՆ
Տեղակալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եւ
Նախագահող Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի
Ս. ԷԶՄԻԱՆԻՆ

Տեղւոյս Կառավարութիւնը 2 յունիս 1931 թուականի պաշտօնագրով հաղորդած էր Մեզ, թէ Արտարին Գործոց Նախարարը ընդունած է որ երուսաղէմի Հայոց Նոր Պատրիարքի ընտրութիւնը կատարուի Ս. Աթոռոյս Միաբանական Ընդհանուր Ժողովին 19 յունիս 1930 եւ 25 դեկտեմբեր 1930 Նիստերու որոշումներուն համաձայն, եւ արդիւնքը տեղեկագրուի իրեն, որպէսզի ընտրուած Պատրիարքին տնօրէնը ներկայացնէ՝ բարձրագոյն հաստատութեան։

Տարւոյս 8 յունիս երկուշաբթի օր Մեր Նախագահութեամբ գումարուած Միաբանական Ընդհանուր Ժողովին մէջ կարողացուեցաւ վերոյիշեալ պաշտօնագիրը, Նախ քան Պատրիարքական ընտրութեան մեղմարկուիլը, Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը միաձայնութեամբ Սուրբ Ուխտիս Միաբան հռչակեց եզիպտոսի Հայոց Առաջնորդ Գերաշնորհ Տէր Թորգոմ Ս. Արքեպիսկոպոս Գուշակեանը։

Նորին Բ. Սրբազնութիւնը Միաբանութեան տնօրէնականութեան վերաբերեալ իր Ուխտագիրը (11 Յունիս 1931 թուականի) յղած ըլլալով մեզ, տարւոյս 15 յունիս երկուշաբթի օր Նիստի հրաւիրեցիներ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը, որ գաղանի բըււարկութեամբ կազմեց Պատրիարքական Ընտրելեաց Հնգանուն Ցանկը։

Հետեւեալ օր, 16 յունիս երեքշաբթի, Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը մեր Նախագահութեամբ վերստին Նիստ գումարեց, եւ Ընտրելեաց այդ Հնգանուն Ցանկին վրայէն գաղանի բոււարկութեամբ կատարեց Պատրիարքի ընտրութիւնը եւ 41 բոււարկողներու 34-ի ձայնով Սուրբ Աթոռոյս Պատրիարք ընտրեց Գերաշնորհ Տ. Թորգոմ Ս. Արքեպիսկոպոս Գուշակեանը։

Նոյն օրն իսկ այս ընտրութիւնը հեռագրով տնօրէնեցինք Ամեն. Տ. Թորգոմ Ս. Արքեպիսկոպոսին, ինչպէս նաեւ Ձեր Ամենապատուութեան. Կիլիկիոյ Շնորհազարդ Ս. Կաթողիկոսին, Կ. Պոլսի Ամենապատու Ս. Պատրիարքին, տեղւոյն Մեր Գեր. Փոխանորդին եւ արտասահմանի բոլոր Առաջնորդութեանց։

Ընտրութեան սոյն արդիւնքը ամփոփապէս տեղեկագրեցինք տեղւոյս Կառավարութեան, որմէ պատասխան ստացանք, թէ պիտի փութայ Ընտրեալ Պատրիարքին անունը Պաղատանի Բարձր Գոմիսէութեան միջոցաւ ներկայացնել ի բարձրագոյն հաստատութիւն։

Այս ընտրութիւնը ուրախութեամբ ընդունուեցաւ ընդհանուրէն, եւ շնորհաւորական ու խնդակցական

հեռագիրներ եւ նամակներ հասան թէ Ամենապատու Ընտրելոյն եւ թէ Միաբանութեան հասցէներուն Կիլիկիոյ Շնորհազարդ Կաթողիկոսներէն, Կ. Պոլսի Ամեն. Պատրիարքէն, արտասահմանի բոլոր Առաջնորդութիւններէն, պաշտօնական ու անպաշտօն Մարմիններէ եւ ականաւոր ազգայիներէ։

Պարտականութիւն կը համարինք ընտրական սոյն հակիրճ տեղեկագիրը ներկայացնել Ձեր Ամենապատուութեան եւ Պատկ. Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի։

Ի յրումս Ս. Աթոռոյս Նոր Պատրիարքի ընտրութեան վերաբերմամբ 7 յուլիս 1930 թուականի — համար 10095-27 — մեր տեղեկագրին, կը ներփակենք պատճենը Ս. Աթոռոյս Միաբանական Ընդհանուր Ժողովին 25 դեկտեմբեր 1930 Նիստին մէջ բոււարկած որոշման, զոր Միաբանական հանրագրութեամբ ներկայացուցինք ժամանակին տեղւոյս Կառավարութեան։

Անհունապէս ուրախ ենք որ ամէն կողմէ խանդավառութեամբ ողջունուեցաւ այս ընտրութիւնը եւ վերջաւ սուրբ բողոք Ս. Աթոռէս, որուն վրայ թիշ ժամանակէն պիտի գայ քաղմիլ Հանգուցեալ Երջանեայիշատակ Տ. Եղիշէ Դուրեան Ս. Պատրիարքի արժանաւոր յաջորդն ու սիրելի աշակերտը, եւ պիտի նուիրէ իր բովանդակ ջանքն ու զործնելութիւնը երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց Ուխտիս բարոյական եւ նիւթական բարգաւաճումին։

Մատուցանելով մեր եւ Միաբանութեան խորին յարգանքները Ձեր Ամենապատուութեան եւ Պատկ. Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի։

Ողջունելի սիրոյ, միանք խոնարհ աղօթակից

ՊԱՏՐԱՐԻՔԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՆ

(ՍՏՈՐԱԳՐՈՒՄԻՆ)

ՄԵՍՐՈՊ ԵՊԻՍ. ՆԵՄԵՆԱՆ

(Պատճեն)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՎԵՀԱՓԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ՅԵՂ

ԾԱՅՐԱԳՈՐԾՆ, ՊԱՏՐԱՐԻՔԻ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՄԲ

ԳԵՐԱԳՈՐԾՆ, ՀՈԳԵՎՈՐ

ԽՈՐՀՈՐԴ

Թ. 238

4 Օգոստոսի 1931 ամի

Ս. ԷԶՄԻԱՆԻՆ

ԵՐՈՒՍԱԿԷՄԻ ՊԱՏՐԱՐԻՔԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՆ

ԳԵՐԱՇՆՈՐԸ

Տ. ՄԵՍՐՈՊ ՍՐԱՋԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍՈՍԷՆ

Ստացանք Ձեր Գերաշնորհութեան տարւոյս յուլիս 3 թուականի Թ. 11085/15 գրութիւնը, որով յայտնուած էր թէ յունիսի 16-ին գումարուած Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը Ս. Աթոռի Պատրիարք է ընտրել Եզիպտոսի Առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոսին։

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը յայտնելով իւր խնդակցութիւնը յաջող ընտրութեան համար եւ մա-

տուցանելով իւր շնորհաւորութիւնները, լիայոյս է եւ համոզուած, որ Նորին Ամենապատուութիւնը բոտ ամենայնի կ'արդարացնէ մեր եւ ընտրողների յոյսերն ու բաղձանքները իւր բոլոր ջանքերն ու օգտակար գործունէութիւնը նուիրաբերելով Հայութեան նուիրական սրբավայր Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց Ուխտի բարոյական եւ նիւթական րարգաւաճման:

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը ուրախ է եւ միութարուած, որ Ամենապատու. Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոսի ընտրութիւնը բերկրութեամբ է ընդունուել ընդհանուրի կողմից, որպիսի գնահատելի հանգամանքը աւելի մեծ չափով պարտականութիւն պիտի զնէ Ս. Աթոռի միաբանութեան վրայ ըստ ամենայնի օժանդակելու եւ աջակցելու նորընտիր Պատրիարքին իւր գործունէութեան ընթացքում ի պայծառութիւն Ս. Աթոռի:

Յայտնում ենք մեր ցաւը, որ Ձեր հեռագիրը չենք ստացել:

Տեղակալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եւ
Նախագահող Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի
(Ստորագրութիւն)
Խ. աղօթականից ԽՈՐԷՆ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՍՈՍ

Քարտուղար
(Ստորագրութիւն)
Կ. ԲՈԶԱՐԵԱՆ

(Պատճէն)

11236-15 27 օգոստոս 1931

ԱՄԵՆԱՊԱՏՈՒ
Տ. ԽՈՐԷՆ Ս. ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՍՈՍ ՄՈՒՐԱՏԲԷԳԵԱՆ
Տեղակալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եւ
Նախագահող Պատ. Գեր. Հոգ. Խորհրդի,
Ս. ԷԶՄԻԱՆԻՆ

Շնորհն ունեցանք անհուն բերկրութեամբ ընդունելու Ձեր Ամենապատուութեան եւ Պատ. Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի շարույս 4 օգոստոս քուակիր (Թիւ 238) պատգամաւորը, որով ընտրատուութիւններ եւ խրկակցութիւններ կը յայտնէին Ամենապատու. Տ. Թորգոմ Ս. Արքեպիսկոպոս Գուսակեանի Երուսաղէմի Ս. Արքային Պատրիարք ընտրուելուն առթիւ:

Ձեր Ամենապատուութեան սոյն գրութիւնը կարգացինք ի յուր Ս. Ուխտիս բոլոր անդամաց:

Մեր եւ Միաբանութեանս արեւը ամենախորին ընտրակալութեամբ եւ երախտագիտութեամբ լեցուցին Ձեր Ամենապատուութեան եւ Պատ. Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի արագին բարեմաղրութիւններն ու բարի իղձերը, զորս հաճած էին ուղղել Ս. Յակոբեանց Ուխտիս բարոյական եւ նիւթական բարգաւաճման համար:

Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյս Ընդհանրական Հայրապետութեան հանդէպ խանդավառագին սիրոյ եւ հպատակութեան զգացումներով առ լցուած Միաբանութիւնս նաեւ, իր կարգին, արեւանդն մաղթանքներ կը վերադրէ առ Տէր, որ իչ ժամանակէն վերցնէ սուգի ուղը Մայր Աթոռոյ վրայէն, բազմեցնելով Անոր վրայ արժանաւոր Փետայն եւ յաջորդը Սրբոյն

Գրիգորի Հայաստանեայց Լուսաւորչին, յուրախութիւն եւ ի մխիթարութիւն Մօրա Լուսոյ Ս. Էջմիածնի հաւաքաս սրբուց:

Կը մաղթենք նաեւ միաբերան որ օրհնէ եւ արգիւնաւորէ Տէր Աստուած այն ցանկերն ու վասակները, զորս Ս. Աթոռոյ այս երկարատեւ պարտաւորութեան միջոցին՝ Ձեր Ամենապատուութիւնը եւ Ձեր լծակից Պատ. Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը զործ կը դնէին Ս. Եկեղեցւոյ փառքին եւ պայծառութեան համար:

Յարին յարգանայ ողջունելու եւ սիրով հարգաս եղբայրութեան:

Խ. Աղօրական
Պատրիարական Տեղապան
(Ստորագրութիւն)
ՄԵՍՐՈՊ ԵՊԻՍԿՈՍՈՍ ՆՇԱՆԵԱՆ

ՊՐՈՖ. ՆԻԿՈԼԱՅ ԽՈՐԳԱՅԻ ՆԱՄԱԿԸ
ԵՒ ՍՐԲ. ՏԵՂԱՊԱԶԷԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Ռուսմանիոյ վարչապէս Պրոֆ. Նիկոլայ Խորգայի յօրելեանին առթիւ Տեղապան Ս. Հօր կողմէ հեռագիր մը տուած եւ անոր պատասխանն ալ ստացուած էր (Տես Սիւն ս. ք. մայիս, էրես 160):

Հայաստէր Պրոֆ. Վարչապէսը անձամբ ձեռագիր նամակ մըն ալ ուղղած է Ս. Աթոռոյ Պատ. Տեղապանին: Հետեւեալը բարգամաւորութիւնն է ձեռնագրէն լեզուով այդ նամակին:—

Սրբազան Տէր,

20 Յուլիս 1931

Ձեր շնորհաւորութիւններէն խորապէս ըզգածուած եմ, և ջերմագին շնորհակալ եմ անոնց համար:

Հայ Ազգը որուն այդքան բան կը պարտի մարդկային քաղաքակրթութիւնը, առ ի չգոյէ միայն և և ազատ պետութեան մը, պահպանած է իր կրօնական կազմակերպութիւնը, որ միշտ կ'որդն է իր ապագայ քաղաքական կեանքին: Իցի՛ւ թէ կարենայիք Վիայ ըլլալ այդ վերջաին յարութեան:

Ընդունեցէք, Սրբազան Տէր, իմ մասնաւոր յարգանքի զգացումներուս հաւատարմութիւնը:

Ն. ԽՈՐԳԱՅ

Նոյնին պատասխանը՝ Տեղապան Սրբազանին կողմէ:—

(Թարգմանութիւն)

11217/16 18 Օգոստոս 1931

ՆՈՐԻՆ ՎԱՆԵՄՈՒԹԻՆ ՏՐ. ՆԻԿՈԼԱՅ ԽՈՐԳԱՅԻ
Նախագահ Ռուսմանիոյ Թաղաւորութեան
Նախարարաց Խորհրդին
ՊՈՒՔՐԷՇ

Ձերդ Վսեմութիւն,

Նաո զգածուեցանք այն նամակէն՝ զոր Ձեր Վսեմութիւնը հաճած էր ուղղել Մեզի. վստահ

Ձեր բարի խօսքերը Մեր սրտերուն ամէնէն ներքին լարերը թրթռացուցին:

Ինչպէս որ Ձեր քաղաքական խորունկ թափանցողութեամբ սահմանած էք, մեր դժբախտ Ազգը իբրեւ զրահ իր Եկեղեցին միայն ունի, պահապան իր լիզուին, իր աւանդութեանց եւ իր գոյութեան: Եւ մենք, անոր ծառաները, անհաւն երախտագիտութիւն մը կը զգանք հանդէպ այն բոլոր մեծ սրտերուն՝ որոնք գիտեն տեսնել եւ գնահատել գեղեցկութիւնը այս ճիգին. որ անյողզող է մինչեւ նահատակութիւն: Մեր Եկեղեցին՝ որ ռոսիս միջավայրի մը մէջ քրիստոնէութեան յառաջապահի գիրքն ունեցած ըլլալով՝ յաջողած է փրկել ու պահպանել իր հաւատքն ու իր դաւանները:

Ձերդ վսեմութիւն, մեր ապագային նկատմամբ Ձեր բոլոր գեղեցիկ խօսքերուն եւ Ձեր գործերուն իսկ արժանապէս բարձր արժէք մը տալով Ձեր համակրութեան համար, շնորհակալութիւն:

Տա՛յր Աստուած՝ որ Սուրբ Տեղերուն մէջ Մեր շնորհաւորող աղօթքները Ձեր վարած մեծ ու հիւրընկալ երկրին երջանկութեան եւ բարօրութեան համար՝ բերէին Ձեզի օրհնութիւններն Ամենակալին:

(Աստուածաբան)

ՄԵՐՈՐՊ ԵՊՍ. ՆԵԱՆԵԱՆ

Տեղապահ Հայոց Երուսաղէմի Պատրիարքութեան

ԳԵՐ. Տ. ՍՄԵԱՏ ՍՐԲԱԶԱՆԻ

Ս. ԱԹՈՒ ԺԱՄԱՆՈՒՄԸ

Պատրիարքութեան Կ. Պոլսոյ փոխտնորդ ԳԵՐ. Տ. Սմբատ Սպա. Գաղաղեան, որ Կ. Պոլսէն մեկնած էր Ս. Աթոռոյս Ընտրեալ-Պատրիարքին Հրապիրակ Մարմնոյն նախագահի պաշտօնով եւ եփուպտոս եկած՝ ամսոյս (օգոստոս) 21-ին ժամանեց Ս. Աթոռ, առաջին անգամ ըլլալով իր եպիսկոպոսացումէն ի վեր, 1924-ին:

Սրբազանը դիմաւորելու համար Տեղապահ Սրբ. Հօր կողմէ՝ մինչեւ Լիւդղայի կայարան գացին Հոգ. Տ. Տ. Կիւրեղ եւ Պարգեւ վարդապետները:

Երուսաղէմի կայարանին մէջ ալ Նորին Սրբազնութիւնը ընդունուեցաւ Հոգ. Տ. Գէորգ վարդապետի եւ դիւանապետ Տր. Կ. Նուրեանի կողմէ:

Ս. Յակոբայ աւագ-դրան առջեւ Տեղապահ Ս. Հայրը, միարանութեան բոլոր անդամներով դիմաւորեց Տ. Սմբատ եպիսկոպոսը, որուն հետ ողջագոյութեան ինք եւ Տ. Մկրտիչ եւ Տ. Մատթէոս Սրբազանները:

Ապա հանդիսաւոր «Հարաշափառ»ով առաջնորդուեցաւ Ս. Յակոբանց տաճարը, ուր կատարեց իր ուխտը Ս. Գիտարի վրայ, աղօթեց աւագ սեղանի

առջեւ, եւ ապա ուղղելով իր խօսքը Տեղապահ Սրբազանի, Միարանութեան եւ ներկայ ժողովուրդին, շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած ընդունելութեան համար, ուրախութիւն՝ իր միարանակից եղբարց մէջ գանուելուն համար, եւ շնորհակալութիւն՝ պատրիարքական ընտրութեան երջանիկ եւ յաջող ընթացքին համար:

Ապա նոյն հանդիսաւորութեամբ առաջնորդուեցաւ Սրբազանը պատրիարքարանի դահլիճը, ուր Ս. Տեղապահը բարի գալուստ մաղթեց Միարանութեան կողմէ, եւ ներկայացուց Սմբատ Սրբազանի անձամբ ծանօթ չեղող՝ Մեծ Պատերազմէն յետոյ ձեռնադրուած Միարանութեան հոգեւորական անդամները:

Տ. Սմբատ եպս. պիտի մնայ Ս. Աթոռ մինչեւ որ Ընտրեալ-Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արք. ի պաշտօնին հաստատութեան հրովարտակը հասնի Լոնդոնէն: Անկէ ետք պիտի ուղեւորի Գահիրէ, ի գլուխ Հրապիրակ Մարմնոյն, Ն. Ամենապատուութիւնը իր Աթոռը. Երուսաղէմ առաջնորդելու համար:

ԵՐԿՈՒ ՄԻԱԲԱՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏՆԵՐ

ԱՆԳԼԻԱ ԿԵՐՔԱՆ

Նախկին Կիւլպէնկեան Ընծայարանի Մեծանուն Բարերարին փափարին համաձայն՝ Ս. Աթոռոյս Տընօրէն Ժողովին կողմէ որոշուեցաւ որ երկու վարդապետներ, նոյն ընծայարանի շրջանաւարտներէն, Անգլիա ղրկուին երկու տարի աստուածաբանական Տիւրի բարձրագոյն ուսմանց հետեւելու նպատակաւ:

Ըստ այսմ Տնօրէն Ժողովը որոշեց Լոնդոնի Կիւնգս Կոլէճը ղրկել Հոգ. Տ. Տ. Սրոպրէ Մաքուկեան եւ Շաւարժ Գուլումեան վարդապետները:

Հոգ. Հայրերը պիտի մեկնին ամսոյս Սեպտ. ի կէսէն առաջ, առաջին առիթով որ հանուին իրենց անցագիրները:

Վ Ե Ր Ա Փ Ո Ն Ո Ւ Մ

Այս տարի ալ Վերափոխման Տօնը կատարուեցաւ սովորական հանդիսութիւններով:

Կիր. առաւօտուն Տիրամօր Ս. գերեզմանին վրայ պատարագեց եւ գեղեցիկ ու տալաւորիչ բարոզ մը տուաւ, Ս. Աստուածածնի «բարի եւ խաղաղ մահը» խորհրդածութեան առարկայ ընելով, Ս. Աթոռոյս Պատր. Տեղապահ Տ. Մեսրոպ Սրբազան:

Խուռն քաղմութիւն մը, մօտաւորապէս վեց-եօթն հարիւր հոգի, Երուսաղէմէն եւ Պաղեստինի այլ քաղաքներէն զովեւի բարեպաշտութեամբ մը ուխտի եկած էին Ս. Կոյսի գերեզմանին:

Անոնցմէ մեծ մասը կեցան թէ՛ Հարաթ երեկոյեան նախատօնակին եւ թէ՛ զիշերուան հսկման ժամերգութեան մինչեւ ժամը 8: Գիշերային եւ առաւօտեան ժամերգութիւններն ալ տեւեցին ժամը 9—

10.30, եւ յաջորդ օր, կիրակիին մնաց Հրաշափառն ու Պատարագը:

Այս տարի յոյնք եւ ասորիներ տարբեր օր տօնած ըլլալով՝ Վերափոխումը՝ Հայոց տօնը աւելի անդորր անցաւ եւ արարողութիւններն ու աղօթքները աւելի տպաւորիչ եւ հոգեզմայլ եղան:

Նշանակելի թիւով քաղմութիւն մըն ալ որ պատրաստուած էր մերձենալու Ս. Սեղանին, հաղորդուեցաւ:

Տէրը բոլոր հաւատացեալներու ուխտերն ընդունէ:

* * *

Յաջորդ օրը Մեռելոցին Ս. Պատարագը կը մատուցուի ի Ս. Փրկիչ, որ Հոգ. Տ. Զգոն վարդապետ պատարագեց եւ զեղեցիկ բարոյ մը խօսեցաւ անմահութեան եւ յիշատակի վրայ:

ՌԻԿԼԻՅԷ ՀՈՒԻ ՌԻՍԱՆՈՂՆԵՐԸ

Ի Ս. ՅԱԿՈԲ

Ոկմադրի Համալսարանին Ուիլլիմ Հոլ կոչուած անգլիկան դասանմի պատկանող առաւանդաբանական կոլեճին ուսանողները իրենց մեծաւորներով երկու տարին անգամ մը երուսաղէմ ուխտի կուգան, Մերձաւոր Արեւելի իրենց կատարած շրջանի մ'ընթացին:

Ս. Արուստ Բնմայաբանին եւ այս կոլեճին միջեւ այս վերջինին առաջին այցելութենէն ի վեր սիրալի բարեբուրքիւններ մշակուած են:

Այս տարի Հոլը երուսաղէմ հասաւ օգոստոս 1-ին եւ յաջորդ օրը ներկայ գտնուեցան, շուրջ 30 հոգի, տեղւոյն նախակրթարանի եւ մանկապարտէզի հանդէսին եւ իրենց անկեղծ հիացումն յայտնեցին:

Յո՛ր մը վերջ Բնմայաբանի ուսանողութիւնը, զըպրացաւ Տեսուչը եւ մի քանի վարդապետներ մասնաւոր կերպով քէլի հրաւիրուեցան Հոլին կողմէ, Սենս ճօրն անգլիական եկեղեցւոյն հիւրանոցին մէջ. եւ քէլէն յետոյ, որ տեղի ունեցաւ յոյժ սիրալի խօսակցութիւններով, Բնմայաբանին կողմէ առաջնորդուեցան եւ այցելեցին Հայէկեներու վանքը եւ ուրիշ մի քանի տեղեր:

Օգոս. 17-ին Հոլը ընդունուեցաւ պատրիարքարանի դանիւթին մէջ Տեղապան Մրբազանին կողմէ, որ ողջունեց զանոնք, յայտնեց Հյո. եկեղեցւոյն համակարգը հանդէպ Անգլիկանին, յիշեց Կանսերուրի Արեւալիսկոպոսին երուսաղէմ այցելութեան առթիւ իր ունեցած սիրալի տեսակցութիւնները, եւ բարեմաղորութիւններ բրաւ. Հոլի բոլոր անդամները ծունկի եկան եւ Տեղապան Մրբազանի օրհնութիւններ ստացան: Հոլին Տեսուչը պատասխանեց Տեղապանին Մրբազանին. եւ ծամ մը տեսած այս ընդունելութենէն ետք, որու ընթացին պատարիւրքիւններ ալ եղան, հիւրերը Բնմայաբանին կողմէ առաջնորդուեցան Ս. Յակոբեանց Տաճարը եւ բոլորն ալ կատարեցին իրենց ուխտը:

Ասկէ ետք դարձեալ պատասխանուեցան Ժառ. Վրժ.ի սրահին մէջ՝ քէլով, եւ զուարթ մրմուռք մը ստեղծուեցաւ հիւրերուն եւ հիւրընկալներուն միջեւ: Խօսեցան նորէն Հոլի Տեսուչը եւ անոր ի պատասխան դարձացաւ Տեսուչը Տ. Կիրէղ վարդապետ: Ապա վանքին կառք մը տեղեր տեսնելէ ետք մեկնեցան երբ արդէն ուր էր երեկոյեան:

Ամառոյ ընթացին Հոլի կողմէ տուած ուրիշ քէլէ մը ետք՝ ուխտի այցելութիւն մը տեղի ունեցաւ անոնց կողմէ Սյունի սրբավայրերուն՝ Բնմայաբանի առաջնորդութեամբ:

Մեկնումէն օր մ'առաջ Հոգ. Տ. Կիրէղ Վրդ. Սենս ճօրն սրահին մէջ ծամ մը տեսող դասախօսութիւն մ'ըրաւ Հոլի կողմին՝ Հյո. եկեղեցւոյ վրայ:

Մեկնումի առթիւ ալ, դարձեալ, օգ. 29-ին, Տ. Կիրէղ եւ Տիրան վրդ.ներ քանի մը ստեղծուած ուսանողներով ողջերի զացին, եւ Հոլը համբու գրին զԵլի Դազաւէր եւ անկէ՝ Սուրիա:

Այս բոլոր այցելութեանց եւ տեսակցութեանց ընթացին այս ուսանողները մօտ 30 հոգի, եւ անոնց մեծաւորները կարի յոյժ զեղեցիկ զպատարիւրքիւններ կրեցին երուսաղէմի Հայոց վանքէն եւ Հյո. եկեղեցիէն, որուն մասին յաւ ծանօթութիւններ ստացան ամէն առթիւ:

Այսպէսով Հոլին տարիներու ընթացին շրջանաւարտ եղած բոլոր ուսանողները, որոնք Անգլիկան եկեղեցւոյ եկեղեցականութեան նշանակելի մէկ մասը պիտի կազմեն, արդէն ծանօթացած եւ համակրած պիտի ըլլան Հյո. եկեղեցւոյն՝ եւ փոխադարձաբար:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Գ

Յ. Յունաց Պատրիարքարանի կողմէ եկեղեցական Պատուիրակութիւն մը, ի զուտ ունենալով Տ. Վարդիլոս Եպս. օգ. 25-ին այցելեց Պատրիարքարան եւ Դահլիճին մէջ ընդունուեցաւ Պատ. Տեղապան Սրբազանին կողմէ: Եկողները իրենց Պատրիարքարանին եւ Միարանութեան շնորհակալութիւնները յայտնեցին Ամեն. Տ. Դամիանոս Պատրիարքի վանանումին առթիւ Ս. Արուստ կողմէ արտայայտուած ցաւակցական զգացումներուն համար:

Հետեւեալ օրը, չորերշաբթի, ժամը 10.30-ին, Դեր. Տեղապան Ս. Հայրը, հետն ունենալով Դեր. Տ. Սմբատ Ս. Եպիսկոպոսը եւ Հոգ. Ա. Թարգմանը եւ մի քանի վարդապետներ, փոխադարձ այցելութիւն տուաւ Յունաց Պատրիարքարանին, եւ շնորհաւորեց նորընտիր Պատրիարքարան Տեղապան Տ. Կեղեղոն Արքեպիսկոպոսի պաշտօնը, եւ բարեմաղորութիւններ ըրաւ Որթողոսի Պատրիարքութեան եւ Միարանութեան բարօրութեան համար:

Յ. Պաղեսիին Բարձր Կոմսեր Ն. Վ. Սր. Ճօն Չեքուրքի պաշտօնավարութեան շրջանը լրացած ըլլալով՝ ի մօտոյ քաղաքէս մեկնումին առթիւ, ի պատիւ Դորին Վսեմութեան թէյառեղան մը տրուեցաւ երուսաղէմի Քաղաքապետ Վսեմ. Բաղրալ Պէյ Նէշաշիպի կողմէ: «Բալաս Օտլիսին մէջ, օգոստոս 26-ին, կէսօրէ ետք՝ Պատ. Տեղապան Սրբազան, հետն ունենալով Հոգ. Տ. Պարգեւ վարդապետը եւ Դիւանապետ Տիրա Կ. Դուրեանը, ներկայ գտնուեցաւ այն թէյառեղանին:

Յ. Բարձր Կոմսերը մեկնեցաւ ամառոյ (սեպտ.) 2-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին: Ողջերթի զացած էին երուսաղէմի քաղաքային պաշտօնեաները, հոգեւոր պետերը, հիւպատոսներ եւն:

ՊԱՏԿԵՐԱԳԻՐՔ (ԱԼՊՈՍ)

ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ

Տէր,

Շատիւ ունիմ իմացնել Ձեզ թէ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ ՊԱՏԿԵՐԱԳԻՐՔ (ալպով) պատրաստած եմ ար-
ածնութեամբ Ամեն. Տ. եղիշէ Դուրեան Ս. Պատրիարքի (այժմ հանգուցեայ), իր Յիսնամեայ Յորելեանին
առթիւ:

Պատկերները թուով 52 իրական լուսանկարներ են եւ ո՛չ թէ ընդօրինակութիւն կամ տպագրու-
թիւն, մեծութիւնը 18×24 սանդիմէզը, իւրաքանչիւր լուսանկարին պատմական րացատրութիւնը դրուած
զատ քէրթի վրայ ընտիր տպագրութեամբ եւ երեք լեզուներով (Հայ. Անգ. Ֆռանսերէն):

ՊԱՏԿԵՐԱԳԻՐՔԻՍ կողքին վրայ տպուած է Դաւթի պարիսպը:

Այս լուսանկարները ազնիւ սարժանք մը պիտի ներշնչեն Ձեզ, եւ պիտի ըսէք թէ Հայ Ազգին այս
բան էջութեանը վերջ գեռ ինչե՛ր ունինք եղեր երուսաղէմի մէջ:

Այս զգացումներով է որ կը համարձակիմ առաջարկել Ձեզի որ օրինակ մը գնէք ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ
այս ՊԱՏԿԵՐԱԳԻՐՔԷՆ, որուն գինն է հասար 10 Ամերիկեան Ըօլար, կամ 10 Անգլիական Շիլին, կանխիկ.
ապագոյ տարեաց փոստի ծախքը մէջն ըլլալով:

Պատկերագիրքին պարունակութիւնը

1. Կենդանագիր Նորին Վեհափառութեան ձոր՝ Ե.
Թաղաւորին:
2. Կենդանագիր Նորին Վեհափառութեան Մարի
Թաղաւորին:
3. Աթոռի Կոմսն եւ Կոմսուհին:
4. Բէնթրայրի Արքեպիսկոպոսը Հայոց Պատրիար-
քականին մէջ:
5. Ուսկըան Սելիմի հրովարտակը:
6. Տ. եղիշէ Ս. Պատրիարք Դուրեան:
7. Երուսաղէմի պատմական վիճակը:
8. Երուսաղէմի պարիսպները եւ դուռներու անուն-
ները:
9. Դաւթի աշտարակը:
10. Դաւթի աշտարակին դուռը:
11. Ս. Յակոբայ վանքին արտաքին տեսարանը:
12. Ս. Յակոբայ վանքին արտաքին դուռը:
13. Ս. Յակոբայ մեծ դրան ներսի աղբիւրը:
14. Ս. Յակոբի քաղը, գաւիթը եւ դուռը:
15. Փայտեայ եւ երկաթեայ կոշնակները:
16. Ս. Յակոբայ Տաճարին ներքին կողմը:
17. Ս. Յակոբայ աւագ սեղանը:
18. Ս. Գլխագրի ճակատը եւ դուռը:
19. Ս. Յակոբ Առաքելոյն գլուխը:
20. Արծիւ դրօշակը:
21. Հեթում Բ. Հայոց Թագաւորին գուռակը:
22. Արքայ Յակոբեանց Տաճարին զմրէթը եւ զան-
գակատունը:
23. Նորաշէն Մատենադարանին ճակատը:
24. Ս. Թորոս եկեղեցիին խաչիկը:
25. Կիւլալենկեան Սարկաւազներ:
26. Մելգոնեան Սարկաւազներ:
27. Ժառանգաւորաց Վարժարան:
28. Ս. Հրեշտակապետի վանքի եկեղեցին:
29. Հիմնօրհներ Մատենադարանի:
30. Ս. Յարութեան Տաճարը:
31. Լուսահանութիւնը:
32. Ս. Դերեզմանը:
33. Հայոց Ս. Լուսաւորչի եկեղեցին Ս. Յարութեան
մէջ:
34. Ս. Փրկչի վանքին Չարչարանաց սեղանը:
35. Ս. Աթոռայ պատրիարքաց հանգստարանը:
36. Արարայի Նահատակներու յուշարձանը:
37. Մահարձան Մհտ. Յակոբ Ալըզեանի:
38. Գեթսեմանիի Ս. Աստածանի. եկեղեցիին դուռը:
39. Ս. Աստածանի. եկեղեցիին ներքին տեսարանը:
40. Գեթսեմանիի պարտէզը:
41. Ս. Համբարձման մատուռը:
42. Շուշանիկի խճանկարը:
43. Դամասկոսի դրան մօտ հայկական մոզայիք:
44. Երուսաղէմի լողարացիներու տարազը:
45. Բեթղեհէմ:
46. Ս. Իննդեան ճրագայոյցի թափօրն ի Բեթղեհէմ:
47. Բեթղեհէմի Ս. Իննդեան տաճարը:
48. Բեթղեհէմի Ս. Իննդեան տաճարին փայտէ գուռը:
49. Բեթղեհէմի Ս. Իննդեան տաճարին սխնագարդ
գաւիթը:
50. Բրիտանի Ս. Իննդեան Այլը Բեթղեհէմի մէջ:
51. Բեթղեհէմի հայոց տարազը:
52. Նարդիմի արշաւանքն ի Եաֆա եւ հայոց հետ
ուղեցած յիշատակները:

Նամակ կամ դրամ դրկել
հետեւեալ հասցէով
ARAM HASHADOUR
P. O. Box 751
JERUSALEM (Palestine)

ԱՐԱՄ ԽԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆ
Նկարիչ
Ուսուցիչ Ժառ. Վարժարանի
ի Վանս Ս. Յակոբեանց
ԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

ՊԱՏԱՆԻՒՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ

(12 քիւեր, 9-ը հրատարակուած) քրդ. Լ. Պ. Գալեմֆլարեան. Հրտ. Սահակ-Մեսրոպ Տպագրատան. Հասցէ՝ Sahag-Mesrob, 25, Chareh Tewfik, Cairo, Egypt.

— 21. ՊԱՆՏՈՐԱ (Պատկերազարդ Աւանդավէպ). Ն. Հաքորն. Երես 31: — 22. ՄԻՏԱՍ. (Ոսկիի Փոխող Հպումը). Ն. Հաքորն. Երես 24: — 23. ԷՏՄԻՏՈՍ ԵՒ ԱՊՈՂՈՆ (Յունական Աւանդավէպ). Երես 20: — 24. ԱՔՍԻՆՈՖ (Ատուած կը տեսնէ ճշմարտութիւնը, բայց կը սպասէ). Տոլսոյ. Երես 24: — 25. ԱՆՏԵՍՈՒԱԾ ԿԱՅԾԸ. Տոլսոյ, Երես 32: — 26. ՍՄԱՅԿ. Զարդ Տիֆլիզ. Երես 28: — 27. ԵՂԻԱ, ՓՈՔՐԵՐՈՒԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ, ԶԱՐ ՌԳԻՆ, ՀԱՅԻ ԿՏՈՐԸ. Ն. Հաքորն. Երես 32:

28. ՀԱՅԿԱՐԱՆ

(Պարբերագիրք պատկերազարդ). Գեորգ-Մեսրոպ. Մեսրոպեան ձեմարան, Բալլովոյ, Սոճիա: Տպգ. Պալլզենեան, Սոճիա: Երես 324, Գին 2 դոլար:

29. ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ

(Արձակ էջեր, պատմութիւններ եւ զանազան). Դեղալ Բարսեղեան. Հրտ. «Նահասակ Գրագէտներու Բարեկամներ»ու: Մսեր. Թիւ 4, Բարիզ. 1931, Երես 254:

30. ՈՂԲ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԻ

Խաչատուր Աբովեան (պատմական վէպ). Գ. Տպգրք. Հրտ. Պ. Զարդարեան: Տպգ. Հ. Կոչարեան («Արեւ») Կ. Պոլիս. 1931, Երես 316, Գին 200 քրֆ. դր:

31. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՈՆԵՐՈՒՆ ԱԿԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Սուրեն Բաքախեան. Հրտ. Սահակ-Մեսրոպ Տպագրատան. Գանիւրէ, 1931, (Chareh Tewfik, №. 25). Երես 152, Գին 2 շիլին:

32. ՓԵԹԱԿ

(Քերական ընթերցարան). Յ. Գ. Նիկողոսեան. 1931. Կոչնակ Տպարան. Նիւ Եորկ. Երես 44, Գին 30 սենտ:

33. AGHA CATCHIK ARRAKIEL.

By Mesrob J. Seth. M. R. A. S. (London). A paper read at the XIII meeting of the Indian Hist. Records Commission held at Patna, in Dec. 1930. Գին՝ 8 անա, Երես՝ 14:

34. ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԱՆ

(Յովսէփ Կթղի նամակը, Վարդանի ձառը, և Եղիշէ մէջբերում). Հրտ. Սահակ-Մեսրոպ Տպագրատան, Գանիւրէ: